

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**İSTANBUL SARIYER İLÇESİNDE BULUNAN YALI CAMİLERİ, KORUMA
ÖNERİLERİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abdullah Süha ERMUMCU

Anabilim Dalı: Mimarlık

MAYIS 2019

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**İSTANBUL SARIYER İLÇESİNDE BULUNAN YALI CAMİLERİ, KORUMA
ÖNERİLERİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abdullah Süha ERMUMCU

(170203014)

Anabilim Dalı: Mimarlık

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Bülent ULUENGİN

Teslim Tarihi: 09.05.2019

FSMVÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Kültürel Mirasın Korunması ve Yönetimi yüksek lisans programı 170203014 numaralı Yüksek Lisans öğrencisi Abdullah Süha ERMUMCU, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “İstanbul Sarıyer İlçesinde Bulunan Yalı Camileri, Koruma Önerileri Ve Değerlendirilmesi” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri üyeleri önünde başarılı bir şekilde sunmuştur.

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Bülent ULUENGİN.....
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Jüri Üyeleri: Prof. Dr. Mehmet Bülent ULUENGİN.....
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Prof. Dr. Suphi SAATÇI
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Özgür ÖZKAN
Maltepe Üniversitesi

Teslim Tarihi : 09.05.2019

Savunma Tarihi : 29.05.2019

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
KISALTMALAR	ii
RESİM LİSTESİ	iii
TABLO LİSTESİ	vi
HARİTA LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
1. GİRİŞ	1
1-1.Amaç.....	1
1-2.Kapsam.....	2
1-3.Yöntem	2
2. İSTANBUL’UN SARIYER İLÇESİ	3
2-1. Sarıyer’in Coğrafyası ve Sınırları.....	3
2-2. Sarıyer’in Tarihi	4
2-3. Seyahatnamelerde Sarıyer	7
3. İSTANBUL SARIYER İLÇESİNDE BULUNAN YALI CAMİLERİ VE KORUMA SORUNLARI	9
3-1. Sarıyer’in Yalı Camileri	9
3-2. Ali Kethüda Camii.....	11
3.2.1. Caminin Tarihi ve Özellikleri	11
3.2.2. Koruma Sorunları.....	15
3.3. Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa Camii.....	23
3.3.1. Caminin Tarihi ve Özellikleri	23
3.3.2. Koruma Sorunları.....	27

3.4. Emirgan Hamid-i Evvel Camii	35
3.4.1. Caminin Tarihi ve Özellikleri	35
3.4.2. Koruma Sorunları.....	39
3.5. Ali Pertek (Pertev) Camii (Hammam Camii)	44
3.5.1. Caminin Tarihi ve Özellikleri	44
3.5.2. Koruma Sorunları.....	467
3.6. Hacı Kemalettin Camii	50
3.6.1. Caminin Tarihi ve Özellikleri	50
3.6.2. Koruma Sorunları.....	53
3.7. Yalı Camilerinin Ortak Koruma Sorunları.....	58
4. SONUÇ: KORUMA ÖNERİLERİ.....	64
KAYNAKÇA.....	67
EKLER.....	72
ÖZGEÇMİŞ.....	85

ÖNSÖZ

Bu çalışmada en az sivil mimari örnekleri kadar değerli olan Yalı Camilerinin önemini hatırla(t)mak, kültürel ve inanç mirasımızın korunmasının yollarına değinmek amacıyla kaleme alınmıştır.

Tüm hayatım boyunca vefa borcumu ödeyemeyeceğim eğitimci annem Hatice Ermumcu' ya, babam Ahmet Ermumcu' ya, diplomat ağabeyim Reha Ermumcu' ya ve eşi pdr ve İngilizce öğretmeni Zehra Ermumcu' ya, şuan yaşça küçük fakat ilerde önemli yerlere gelecek İbrahim Talha ve Zeynep Zümra kardeşlerime teşekkürlerimi sunarım. Desteğiyle ve yardımlarıyla eğitimimize beşikten mezara devam edeceğimizi her şartta ve olayda hissettiren doktor eşim Büşra Ermumcu' ya en kalbî şükranlarımı sunarım.

Akademik anlamda önemli başarılarla imza atacağına inandığım ve şuan doktorasını yapmakta olan Milli Savunma Üniversitesi Araştırma Görevlisi Serkan Osmanlıoğlu' na ve lise arkadaşım Türkçe Öğretmeni Batuhan Güler'e verdiği tavsiyelerden dolayı teşekkür ederim.

Çalıştığım kurum olan İstanbul Büyükşehir Belediyesi - Boğaziçi Peyzaj İnşaat Müşavirlik Teknik Hizmetler'in Genel Müdürü Yüksek İnşaat Mühendisi Arif Peyami BAŞKARACA' ya çalışma hayatımızda olsak da eğitimimize devam edebileceğimiz imkân ve teşvikleri sağladığı için hassaten teşekkür ederim.

Tez sürecinde yardımını eksik etmeyen tez danışmanım Prof. Dr. M. Bülent ULUENGİN'e teşekkürlerimi sunarım.

Nisan 2019

Mimar Abdullah Süha ERMUMCU

KISALTMALAR

A.Ş.	: Anonim Şirketi
Çev	: Çeviren-Çeviri
Haz	: Hazırlayan
İ.A.	: İstanbul Ansiklopedisi
İ.B.B.	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
Ptt	: Posta ve Telgraf Teşkilatı
SGA	: Sinan Genim Arşivi
s.	: Sayfa
TDV DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı, Diyanet İslam Ansiklopedisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
T.C.D.A.	: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri
yy	: Yüzyıl

Not: Kaynak belirtilmemiş fotoğraflar tarafımda çekilmiştir.

Not: Yapısal problemi olmayan görseller **Ekler** bölümünde paylaşılmıştır.

RESİM LİSTESİ

Resim 1- 3.2.1. Yeni Mahalle'den Sarıyer'e Bakış. Pascal Sebah 1870 (Sinan Genim Arşivi).	11
Resim 2- 3.2.1. Caminin Boğaz ile ilişkisi (Url-3).	13
Resim 3- 3.2.1. Boğazdan Görünümü.	13
Resim 4- 3.2.2. 26 Şubat 1987 Tarihli Fotoğraf ve Minare Kûlahı çizimi. (Vakıflar Genel Müdürlüğü)	15
Resim 5- 3.2.2. İki Farklı açıdan 16 Nisan 1987 Tarihli fotoğraflar. (Vakıflar Genel Müdürlüğü)	16
Resim 6- 3.2.2. Şubat ve Temmuz ayları arasında çekilen fotoğraflarda ki abdesthane ve minare yenilenmesi. (Vakıflar Genel Müdürlüğü)	16
Resim 7- 3.2.2. Cadde aksından camiye ulaşmamız esnasında elektrik kabloları ile beraber klimanın dış tarafa monte edilen düzeneğini görmekteyiz.....	17
Resim 8- 3.2.2. Yürüyüş Yolundan Cami ve Avluya Giriş Kısmı.....	18
Resim 9- 3.2.2. Caminin Şadırvanı.	19
Resim 10- 3.2.2. Müezzin Mahfili.	20
Resim 11- 3.2.2. Caminin içerisinden bir görünüm.	20
Resim 12- 3.2.2. Mahfile Çıkan Merdiven.	21
Resim 13- 3.2.2. Mahfilden Görünüm.	21
Resim 14- 3.2.2. Ana Caddeden Cami Girişi.....	22
Resim 15- 3.2.2. Boğaz Cihetinden Görünüm.	22
Resim 16- 3.3.1. Sarıyer Merkezinden Büyükdere'ye Bakış Pascal Sebah 1865 (Sinan Genim Arşivi).	23
Resim 17- 3.3.1. Fransız ressam Francois Prieur Bardin' in Tablosu (Url-4).	24
Resim 18- 3.3.1. Günümüzde Boğaz - Sahilyolu İlişkisi.	26
Resim 19- 3.3.1. Anonim Fotoğraf (SGA).....	26
Resim 20- 3.3.2. 1972 Tarihine Ait Fotoğraflar.(Vakıflar Genel Müdürlüğü)	27
Resim 21- 3.3.2. Günümüze Ulaşan Caminin değişikliğe uğradığı Tadilat Ait Proje Çizimleri.(Vakıflar Genel Müdürlüğü)	28
Resim 22- 3.3.2. Caminin Boğazdan Görünümü.	29
Resim 23- 3.3.2. Guillaume Berggren' ait 1880 Tarihli Fotoğraf (SGA).	30
Resim 24- 3.3.2. Avludan Görünüm.	30

Resim 25- 3.3.2. Kaptan-ı Derya Hasan Paşanın Yaptırmış Olduğu Çeşmenin günümüz ve 1972 tarihli hali (Özdeniz 1995 s.231).....	31
Resim 26- 3.3.2. Çeşmeye Ait günümüz Fotoğrafı.....	32
Resim 27- 3.3.2. Kıblenin Aksî İstikametinden Görünüm.....	33
Resim 28- 3.3.2. Sahil tarafından Günümüz ve 1919 tarihli fotoğraf. (Sinan Genim Arşivi)	33
Resim 29- 3.3.2. Günümüz ve 1880 Tarihine ait fotoğraf ve Caminin İlk Banisi Cerrah Mahmud Efendinin Haziresi.(Tarihi Fotoğraf: Sinan Genim Arşivi)	34
Resim 30- 3.4.1. Revan Köşkü ve Revan kuşatması Url:6-7).	35
Resim 31- 3.4.1. Avlu İçerisinde Olan Camiye Ait İki Kitâbeden Biri.	36
Resim 32- 3.4.1. Caminin Boğaz ile İlişkisi.	37
Resim 33- 3.4.1. Cami Külliyesine Ait Çeşme ve Muvakkithane (Url 10).	37
Resim 34- 3.4.1. Caminin Boğazdan fotoğrafı ve Şerifler Yalısı (Url-11).....	38
Resim 35- 3.4.1. Abdullah Kardeşlere ait 1890 tarihli Caminin Boğazdan görünümü (SGA).	38
Resim 36- 3.4.2. Vakıflar Genel Müdürlüğünde Bulunan Camiye ait En Eski Tarihli Çizim. Dosya Tarihi Bilinmiyor.	39
Resim 37- 3.4.2. 2007 Tarihine Ait Tadilat Projesi ve tahrip olmuş bölümler. (Vakıflar Genel Müdürlüğü)	40
Resim 38- 3.4.2. Avlu Girişinde ki Mermer Kitabe.....	41
Resim 39- 3.4.2. Kitabesinde 1903 Tarihi olan Şadırvan ve Sonrasında Eklenen Bölüm (Url-12)	41
Resim 40- 3.4.2. Hünkâr Kasrı Giriş Bölümü (SGA).....	42
Resim 41- 3.4.2. Camii'nin Tavanı	43
Resim 42- 3.4.2. Hünkâr Kasrı Girişi.	43
Resim 43- 3.5.1. 1988 öncesine ait fotoğraf (Url-9).....	44
Resim 44- 3.5.1. Ali Pertek Cami Önündeki Çeşme.....	45
Resim 45- Şekil 52-3.4.1 Minarenin Kaidesi ve Camiye Giriş Bölümü.....	45
Resim 46- 3.5.2. Güneybatı ve Kuzeybatı Cihetinden Görünüşler.....	47
Resim 47- 3.5.2. Son Cemaat Yerinden Cami Giriş Bölümü.	48
Resim 48- 3.5.2. Sahil Cephesinde bulunan Kulübe.....	48
Resim 49- 3.5.2. Sahil tarafında ve giriş bölümünde bulunan eğlence mekânların camiye etkisini gösteren fotoğraflar	49
Resim 50- 3.6.1.Güney Cephesindeki Hazire.	50

Resim 51- 3.6.1. 1890 Tarihli Fotoğraf (Sinan Genim Arşivi).....	50
Resim 52- 3.6.1. Vitraylı Pencerele.....	51
Resim 53- 3.6.1. Caminin Taç Kapıda bulunan kitabe.	52
Resim 54- 3.6.2. Caminin Sahil Aksıdan Görünümü (SGA).....	53
Resim 55- 3.6.2. Caminin Boğaz Cihetinden ve Batı tarafından Görünümü.....	54
Resim 56- 3.6.2. Ahşap Kiriş.....	54
Resim 57- 3.6.2. Caminin Rutubetli bölümleri.....	55
Resim 58- 3.6.2. İmam Odasının Dıştan ve İçten görünümü.....	55
Resim 59- 3.6.2. Eğlence Mekânlarının aralarından Camiye Giriş Bölümü.....	56
Resim 60- 3.6.2. Batı Cephesinden Caminin İç Görünümü.....	56
Resim 61- 3.6.2. Caminin Çeşitli Bölümlerinde ki Doğal ve Kullanıma Bağlı Eskimeler...	57
Resim 62- 3.7. Ali Pertev (Hammam) Camisinin ve Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa Camii'nin Günümüz ve Tarihi Fotoğraflarını Göstermektedir. (Sinan Genim Arşivi)	60
Resim 63- 3.7 Sonradan Eklenmiş Mahfillerin Görünüşü	61
Resim 64- 3.7 Eğlence Mekânlarının Camilerle Olan Yapılaşma Sorunsalı	62
Resim 65- 3.7 Eğlence Mekânlarının Camilerle Olan Yapılaşma Sorunsalı	63
Resim 66- 4 Çatı formunun Farklılıklarını Gösteren Günümüz ve Tarihi Fotoğrafi. (Sinan Genim Arşivi).....	64
Resim 67- 6. Günümüze ulaşmamış B Blok Gözükmetedir	74
Resim 68- 6. Tadilat Projesine Ait Kesit ve Görünüşler.....	74
Resim 69- 6. Çeşme İle Beraber Sahil Cephesinden Görünüşü. (Özdeniz 1995 s.232)	75
Resim 70- 6. Emirgan Camisine Ait İç Mekân fotoğrafları.....	76
Resim 71- 6. Emirgan Camisine Ait İç Mekân fotoğrafları.....	77
Resim 72- 6. Camiye Ait Fotoğraflar.....	78
Resim 73- 6. Camiye Ait Fotoğraflar.....	79
Resim 74- 6. Vaziyet Planı (Vakıflar Genel Müdürlüğü).....	80
Resim 75- 6. Caminin Tadilatına ait Kesitler ve Görünüşler. (Vakıflar Genel Müdürlüğü) .	81
Resim 76- 6. Caminin Tadilatına ait Kesitler ve Görünüşler. (Vakıflar Genel Müdürlüğü) .	82
Resim 77- 6. Camiye Ait Fotoğraflar.....	83
Resim 78- 6. Vaziyet Planı ve Kat Planları. (Vakıflar Genel Müdürlüğü)	84

TABLO LİSTESİ

Tablo 1- 3.1. Topografya, Cami, Boğaziçi ilişkisi.....	10
Tablo 2- 3.7. Sarıyer'in 2007 den itibaren nüfus Artışı (Url-15).....	59

HARİTA LİSTESİ

Harita 1- 2.1. Sarıyer'in Sınırları (Url-1).....	3
Harita 2- 2.2. Osmanlı Arşivi Su Haritası. Haritanın Tamamı Ekler Bölümünde Paylaşılacaktır. (Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi).	5
Harita 3- 3.1. Yalı Camileri Haritası. Haritanın tamamı Ekler Bölümünde paylaşılacaktır. (Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi).	9
Harita 4- 3.2.1. Ada Parseli Gösterir İmar Planı (T.C. Envanter Portalından Alınmıştır. Url- 2).	12
Harita 5- 3.2.1. Deutsches Syndikat Haritaları, 1913. Atatürk Kitaplığı, İstanbul “Sarıyer Merkez Mahallesi Avcı Mehmet Paşa Yalısı Restorasyon Projesi”, Yüksek Lisans Tezi.	14
Harita 6- 3.3.1. Ada Parseli Gösterir İmar Planı (T.C. Envanter Portalından Alınmıştır Url- 5).	25
Harita 7- 3.4.1. Ada Parseli Gösterir İmar Planı (Url-8).....	36
Harita 8- 3.5.1. Caminin Konumu (Kent Rehberinden Alınmıştır. Url-14).....	46
Harita 9- 6. Su ve Orman Haritasının tamamı (Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi).....	72
Harita 10- 6. İmar Haritasının tamamı (Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi)	73

ÖZET

İSTANBUL SARIYER İLÇESİNDE BULUNAN YALI CAMİLERİ, KORUMA ÖNERİLERİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Sarıyer sınırları içerisinde, sahil aksında yer alan ‘‘Yalı Camilerinin’’ koruma sorunları ve önerilerini amaçlayan tez çalışması; dönemsel ve tarihsel araştırma, koruma sorunları, ortak problemleri, analizler, tesbitler ve nihai olarak koruma önerileri ve değerlendirilmesi üzerine şekillenmektedir.

Tez çalışması; amaç, kapsam ve yöntemi içine alan Giriş, Sarıyer’in coğrafi bilgileri ve sınırları, tarihi, seyahatnamelerde Sarıyer irdeledikten sonra burada bulunan yalı camilerinin sorunlarına ve problemlerine hem yapısal hem de işleyiş olarak değinilmiştir. Netice olarak bu tez koruma önerileri ve değerlendirilmesiyle sonuca ulaşan üç ana bölümden oluşmaktadır.

Tarihi araştırmalarda Sarıyer ismine ulaşana kadar birçok şekilde söylenilegeldiği saptanmıştır. (En eski bilinen ismi Simas’dır). Kuzeyinde Karadeniz kıyıları, Doğusunda İstanbul boğazı bulunan ilçe sınırlarının büyük bölümü sularla çevrilidir. Osmanlı döneminden önce yerleşim kısıtlı iken, İstanbul’un fethi ile iskân faaliyetleri daha da hız kazanmış, yerleşimlerin genellikle sahil aksında oluşu çeşitli ihtiyaçları da beraberinde getirmiştir. Bunlardan biri de dînî anlamda (Namaz, cenaze, dini nikâh gibi) ihtiyacı karşılayan camilerdir. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivlerinden alınan haritayla incelenen camilerin yerleri belirlenmiştir.

Gelişme bölümünde Sarıyer’de bulunan Ali Kethüda, Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa, Emirgan Hamid-i Evvel, Ali Pertek ve Hacı Kemalettin Cami’lerinin kim tarafından ve kaç tarihinde yapıldığı, uğradığı değişimler ve dönem ekleri, tarihsel süreçleri, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivince ve

kütüphanelerden edinilen bilgiler ışığında geçirdiği tadilatlar ve genel problemlerine değinilmiştir.

Yapılan çalışmayla incelenen yapılardaki eskimelerin sebepleri iki başlık altında kısımlandırılmıştır. Bunlardan ilki; *Bulunduğu konum sebebiyle ortaya çıkan hasarlar, topografya özellikleri, taşıyıcı tasarımındaki eksiklikler, yapı malzemesinin hem yanlış kullanımı hem yanlış seçimi ve kötü işçilik “iç nedenler”* başlığı altında incelenecektir. İkincisi ise *Doğanın uzun seneler yapıya verdiği zararlar, Turizm, Bayındırlık etkinlikleri, ne zaman geleceği bilinmeyen tayfun, deprem, toprak kayması gibi Afetler, Terk, Kötü Kullanım ve Kötü onarımlar, Savaş dönemleri, Yangınlar, Vandalizm, Hava kirliliği ve Trafik* gibi durumlar ise dış nedenler olarak değerlendirilir.

Nihai olarak bu sorunlara; gerek kendileri aralarında karşılaştırmak suretiyle gerek de çeşitli öneriler getirerek mevcut durumda eskimiş olan yapıların restorasyonlarında yapılması olası hataları önlemek, doğru bir şekilde aslına uygun korunması, sonrasında daha estetik gözükmesi ve nezih bir şekilde kullanılmasının yollarına değinilmiştir.

Anahtar kelimeler : Simas, Sarıyer, Osmanlı, Yalı Camileri, Restorasyon, Koruma Sorunları, Koruma Önerileri.

ABSTRACT

CONSERVATION SUGGESTIONS AND EVALUATIONS OF “WATERFRONT MOSQUES” IN SARIYER – ISTANBUL

This thesis which aims to explain the conservation problems and their solutions of ‘‘Waterfront mosques’’ which take place along the coastline within the borders of Sariyer; is being shaped of periodical and historical researches, conservational problems, common problems, analyses, determinations and lastly conservation suggestions and evaluations.

The introduction part, which includes aim, content and method, after examining Sariyer’s geographical information and borders, its history and Sariyer in the travel books, touches on the problems of the mosques located there both from the structural and functional aspects. As a result this thesis consists of three main parts which end up with offers for conservation and evaluation.

It is stated in the historical researches that Sariyer has been called with several names until today. (The oldest one was Simas.) Sariyer district mostly surrounded with waters, Black Sea coasts in the north and the Bosphorus in the eastern side. While the settlements were in small quantities before the Ottoman era, inhabiting shows an increase with the conquest of Istanbul and correspondingly various necessities emerged due to locations of settlements along the coastline. One of them was the mosques that satisfying the need like prayers, funerals, religious marriages ceremonies etc. The exact locations of the mosques have been determined according to the map in the General Directorate of State Archives of the Republic of Turkey.

In the body paragraphs; it was mentioned about the builders, founding years, undergoing changes, supplementations, historical processes, restorations and

general problems of Ali Kethüda, Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa, Emirgan Hamid-i Evvel, Ali Pertek and Hacı Kemalettin Mosques in Sarıyer in the lights of obtained information from the Directorate General of Foundations.

In this thesis, the reasons lying behind the aging of buildings were categorized under two titles. The first one will be studied as ‘internal reasons’ like damages deriving from its locations, topographical features, deficiencies in carrier designs, miss-use and false choice of building materials and shoddy workmanship. And the second one will be evaluated as ‘external reasons’ like long-term devastating effect of nature, tourism, public works, abandonment, improper use, false rehabilitations, wartimes, fire, vandalism, air pollution, traffic, inopportune disasters such as typhoon, earthquake and landslide.

In conclusion, it is comparatively -and with offering solutions- referred to preventing potential flaws in renovation of aged-buildings, preserving them in a proper way, keeping aesthetic appearance and correct use.

Key Word: Simas, Sarıyer, Ottomans, Waterfront Mosques, Restoration, Conservational Problems, Conservation Suggestions and Evaluations.

1. GİRİŞ

1-1.Amaç

İstanbul'un fethi gayesiyle 1453 yılı öncesinden itibaren Rumeli Hisarı bölgesine Müslüman yerleşimleri başlamıştır. Altı ay gibi kısa bir süre içerisinde Hisar inşa edildikten sonra ibadet ihtiyaçları için Hisarın içerisinde bir cami yapılmıştır. Fetihden sonra güvenlik açısından bir engel kalmayınca Hisarın dışında yeni yerleşim yerleri oluşmuştur. Rumeli hisarını kuzey güney aksında alt sınır kabul edecek olursak kuzeye doğru zamanla Müslüman yerleşmeleri oluşmaya ve bölgesel camiler yapılmaya başlanmıştır. Boğaz şeridi üzerinde; Hacı Kemâleddin Camii bu aksta yapılmış ilk camii olma özelliğini taşımaktadır. Ayrıca Hisara yakınlığı sebebiyle halk arasında burada oluşan çarşıya Hisar çarşısı, camiye de Hisar Cami denmektedir. (Genim 2011 s. 496)

Kıyı şeridi dar ve aristokratlar arasında itibarlı olduğundan yapıların bir kısmı boğazın kenarına *Yalı'* olarak yapılmıştır. Bu yerleşmelerde (köyde) ibadet maksadıyla yerel bir de Cami inşa edilmiştir. Bu camilerden bazıları deniz kenarına yapılması ile günümüzde '*yalı camileri*' olarak anılmaktadır. Bulunduğu konum itibariyle deniz etkisine açık olan Yalı Camileri; özellikle rüzgârın etkisi ile yıpranma ve aşınmaya maruz kalırlar ve sıklıkla tamir edilmelidirler. Bu sebeple çalışmamızda Yalı Camileri' nin sorunları, koruma önerileri ve değerlendirilmesine değinilecektir.

¹ Boğazın (Anadolu - Rumeli) ve haliç kıyısında yer alan, mevcut topografyaya uygun bir şekilde, geleneksel ev mimarisinin malzemesi sayılan ahşap ile inşa edilmiş olan yapılardır. (Eruz 2013 s.301)

1-2.Kapsam

Yalı Camileri ile alakalı önceden yapılmış çalışmalarda bulunan tarihi bilgiler, fotoğraflar, yapım tarihi, kimin yaptırdığı gibi genel bilgiler verildikten sonra her bir cami tarihleriyle, özellikleriyle değerlendirip bakımlarını, eskimesine mahal vermeden yapılmasını sağlamak amacıyla, tesbitler yapılacaktır.

Yalı Camilerinin koruma sorunlarını incelemek için hem araştırmayı sınırlamak hem de diğer bölgelere örnek olmak üzere İstanbul Boğazının Sarıyer ilçesi XX. yüzyıla kadar olan Yalı Camiler konu olarak seçilmiştir.

1-3.Yöntem

Araştırma yöntemi olarak; kütüphane, camilerin geçmiş yıllara dönük tadilatlarının belgelendiği Vakıflar Genel Müdürlüğü arşiv taraması, seyahatnamelerin incelenmesi, güncel fotoğraf ile belgelenmesi, ilgili bölgede uzun yıllar ticaret yapan esnaflar ve camiye devamlı olarak giden kişilerden bilgi alınması planlanmıştır. Ayrıca camilerde görevli imamlar ve dernek görevlileriyle iletişim kurularak bilgi edinilecektir.

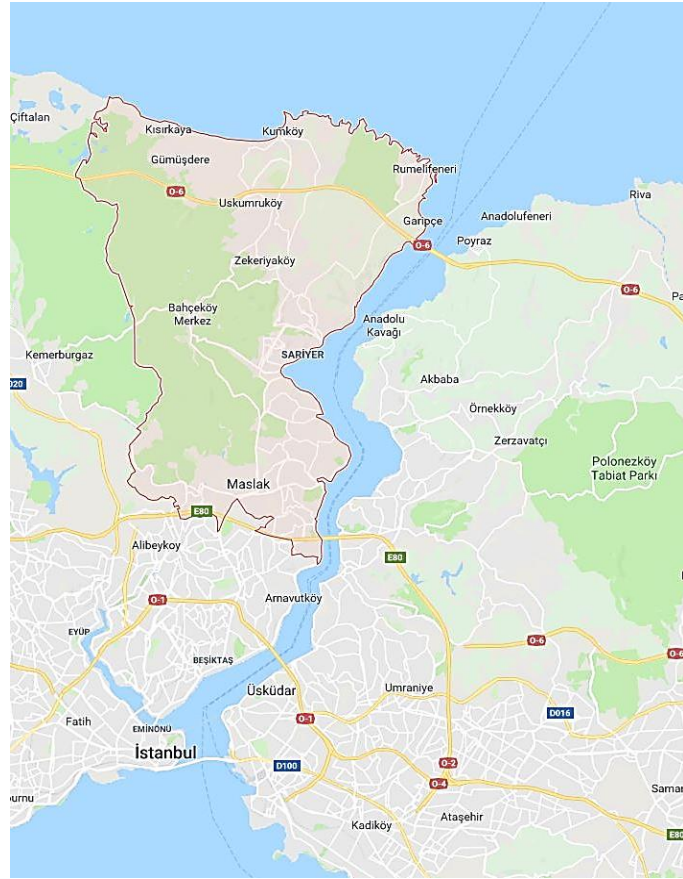
Bu çalışmada anıtsal eserlerin insan tarafından daha elverişli bir şekilde kullanılması ve iklimsel faktörler sebebiyle korunmasının önemini hatırla(t)mak; bu sahada çalışma yapan araştırmacılara, mimarlara, mimarlık öğrencilerine, restoratörlere, restorasyon öğrencilerine, sanat tarihçilerine, sanat tarihi öğrencilerine, İstanbul genelinde Sarıyer sakinlerine ve meraklı olan herkese yardımcı olması düşünülmektedir.

2. İSTANBUL'UN SARIYER İLÇESİ

2-1. Sarıyer'in Coğrafyası ve Sınırları

Kuzeyinde Karadeniz kıyıları, batısında Eyüpsultan, güneyinde Şişli ve Beşiktaş ilçesi, doğusunda İstanbul Boğazı olan Sarıyer ilçesi toplamda 152 hektar (152.000 m²) alana sahiptir. (İ.B.B. Harita ve Arşiv Birimi)

Güneyinde Rumeli Hisarı ve kuzeyinde Rumeli Feneri Mahallesi olmak üzere toplam otuzsekiz adet mahallesi bulunmaktadır. (Harita 1) İstinye, Tarabya, Büyükdere, Garipçe mahallelerinde bulunan koyları ve birçok mesire yerini kapsayan Belgrad Ormanı; sadece bölge halkı için değil, İstanbul'un tamamı için önemli bir yere sahiptir. Bu orman 102 hektar (102.000 m²) alanı ile ilçenin 1/3' ünü kapsamaktadır. (Orman ve Su İşleri Bakanlığı İstanbul Şube Müdürlüğü).

Harita 1- 2.1. Sarıyer'in Sınırları (Url-1).

Osmanlı yönetim sisteminde Bakırköy'e bağlı olan Sarıyer, 15 Mayıs 1930 tarihinde ilçe olmuştur. (Aksel, 1993 s: 468)

2-2. Sarıyer'in Tarihi

Bir bölgenin tarihi araştırıldığında ilk çıkan bilgiler, kullanılagelmiş ismi ve günümüze kadar geçirdiği değişimlerdir. Sarıyer'in tarihinde ise bilinen en eski ismi kutsal Ana, güzelsu - akarsu anlamına gelen *Simas'tır*. (Banoğlu, 2007 s.129)

Bölgenin antik çağa dayanan yerleşim tarihi olduğu, Mesar Burnu'nda bir Afrodit heykeli ve bir zamanlar Sarıyer merkezin ortasından akan, 1960'lardan sonra üstü kapatılan dere üzerinde Apollon adak yeri bulunduğu çeşitli kaynaklarda yazılıdır. (Aysu 1993 s:466)

Simas'ın günümüzdeki gibi Sarıyer olarak anılmasıyla ilgili halk arasında çeşitli rivayetlerden bahsedilir. Bunlardan ilki; Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethi sırasında "sarı er" lakaplı bir yeniçerinin bu bölgede öldüğü ve bulunduğu yere gömüldüğüdür. Bu asker, fethi gören kimliği ile zamanla "Sarı Er Baba" olarak anılmıştır. Sarıyer ismi de "Sarı Er" den türemiştir. İkinci rivayet ise; boğazın yalnızca Karadeniz'in suları ile açılmayıp yanardağların da etkili olduğudur. Bu yanardağların oluşturduğu metaller günümüz Sarıyer ilçesi sınırlarında bulunan maden mahallesinin olduğu bölgede daha fazladır. Altın, bakır ve tunç madenlerinin çıkarıldığı sırtlara sarımsı renginden ötürü "Sarı Yar" denmiş, zamanla da "Sarıyer" olmuştur. Konu ile ilgili "*Kral Phineos; Boğaz'ın ağzında iki yanardağ bulunduğunu ve bunların alev ve duman çıkardıklarını söyler. Lavların sular üzerinde sallandıklarından da söz ediliyor*" demiştir. (İnciciyan,2014 s.49). Madenlerin çıkartıldığı ve idari olarak mahallenin günümüzde maden olarak anılması isminin Sarı Yâr' dan geldiğinin daha olası olduğunu göstermektedir.

Arşiv belgelerinden yararlanılan su haritalarında (Harita 2) ve günümüze ulaşan bentlerin; bölgede su probleminin olmayışını göstermektedir. Bunlardan birkaçı “*Fındık suyu, Fıstık suyu, Kızılcık suyu, Çırçır, Hünkâr suyu, ittikadımca oraya Sarıyer denilince Suluyar*” denilmeliydi şeklinde bahsetmiş. (Şehsuvaroğlu 1986 s.115) Ayrıca Gyllius da bu sulardan övgüyle söz etmektedir; “*Başta Hünkâr suyu olmak üzere güzel suları vardır*” der. (Gyllius 2000 s.139)

Harita 2- 2.2. Osmanlı Arşivi Su Haritası. Haritanın Tamamı Ekler Bölümünde Paylaşılacaktır. (Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi).

Dolayısıyla Sarıyer'in yerleşimi; su kaynakların da sayıca az olmamasına karşın Bizans döneminden kalan ayazma ve çeşmelerin kısıtlı oluşundan anladığımız kadarıyla yerleşim çok fazla değildi. (Eyice 1991 s.229)

Sarıyer İstanbul'un fethi ile zamanla yerleşimi artan bir bölge olmuştur. Evliya Çelebi seyahatnamesinde, Sarıyer için gelişmiş köylerin bulunduğu ve ortalama bu köyleri bin kadar bağlı, bahçeli, mamur haneli bir ilçe olarak tanımlamaktadır. (Kahraman, Dağlı. 2006 s.420) İstanbul'un fethi ile başlayan iskân faaliyeti, müslümanların önceden de ikamet ettiği Rumeli Hisarı çevresinden kuzey kesimlere doğru artarak devam etmiştir. Bu artışta doğal bitki örtüsünün ormanlık olması etkilemiştir. Dolayısıyla Sarıyer ilçesi, Osmanlı padişahlarının dinlenmek için geldikleri, kısa süreli ikamet ettikleri, av köşklerinin bulunduğu bir sayfiye yeri olarak kullanılmaktaydı. Osmanlı Devlet'i ileri gelenleri için yaptırdığı köşkleri; zamanla yabancı devletlere Konsolosluk binası olarak vermiştir. Sarıyer sınırları içerisinde Almanya, Avusturya, Lüksemburg, Çin, Rusya, Amerika Birleşik Devletleri ve Polonya'nın aktif olarak kullanılan konsolosluk binaları vardır. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti'nin de; II. Abdülhamid döneminde Almanya ile ticari ilişkilerinin artması sebebiyle silah firması olan Mauser (mavzer) için yaptırdığı köşk, aktif olarak Cumhurbaşkanlığı Yazlık konutu olarak kullanılmaktadır.

Nihai olarak Sarıyer tarihinden itibaren sadece devletlerin değil halkın da kullandığı sayfiye yeri ve arka bahçesi niteliğinde olmuştur.

2-3. Seyahatnamelerde Sarıyer

Çalışmanın konusu olan Yalı Camilerini incelerken; istifade edilen kaynaklardan biri de o döneme ışık tutan seyahatnamelerdir.

İstanbul'un bu bölgesini ziyaret eden birçok seyyah olmuştur. Sarıyer'in tarihi ve sınırları bölümünde bahsedildiği üzere devletlerin burada konsolosluklarının bulunması; ziyarete gelen seyyahların günümüze ışık tutmalarına vesile olmuştur. Burada ki yerleşimi anlatan seyyahlar sadece diplomatlar değil, onları ziyarete gelen aileleri de Sarıyer'i anlarına eklemişlerdir. Seyyahların geneli buranın iklimi, havası, denizi kısaca doğal güzellikleri anlattıklarından, sayıca azı burada bulunan yapılardan ve yalı camilerinden bahsetmişlerdir.

1630 tarihinde Evliya Çelebi; günümüz Sarıyer ilçesi sınırları içerisinde kalan ve Kanuni Sultan Süleyman'ın fermanı ile imar edildiği Yeniköy için birkaç Müslüman mahallesi olduğundan bahseder. *“Üç camiden leb-i derya Kaptan Halil Paşa Camii gayet şirindir”* (Kahraman, Dağlı. 2006 s.419) Bu cami günümüze ulaşmamıştır. Sahil aksında seyahatine devam eden Evliya, Büyükdere için *“Bir İslam mahallesi ve yedi mahalle de Hıristiyan vardır, gemili bahçevan evleridir, iskele başında Koca Defterdar Mehmed paşa Camii vardır. Bir de hamamı var”* diyerek Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa Cami'sini işaret ettiği düşünülmektedir. (Kahraman, Dağlı. 2006 s.420) Sarıyer'in merkezi için ise *“iki mahalle Müslim ve yedi mahalle Hıristiyan'ı vardır. Burada Yahudi yoktur. Bir camii, bir mescidi, bir hamamı vardır”* demiştir. (Kahraman, Dağlı. 2006 s.420) Yerleşimlerin genellikle Boğaziçi sahil kesiminde olması hasebiyle bahsi geçen caminin veya mescidin günümüzde kullanılıyor olan Ali Kethüda Camii ile aynı yerde olduğu düşünülmüştür.

1681 tarihinde Eremya Çelebi Kömürçüyan Rumeli Hisarı ve civarlarını yazmıştır. Burada Türklerin yaşadıkları yerlerden ve köşklere bahsettikten

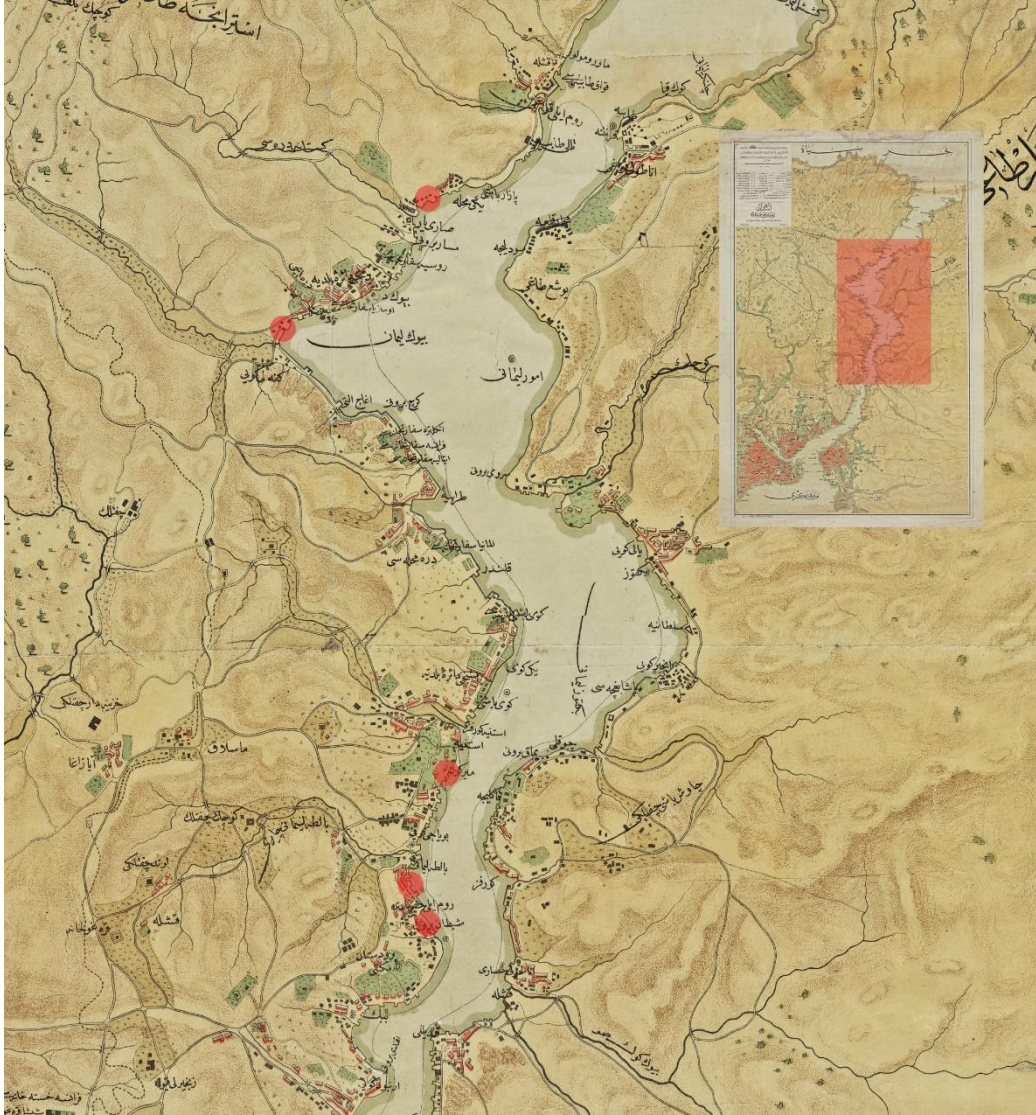
sonra “*Sahili takiben çarşı, mescit ve hamam görülür*” der. (Pamukciyan, 1988 s.42) Bu mescidin Rumeli Hisarı’na en yakın konumda bulunan Hacı Kemalettin Camii veya Ali Pertek Camii ile aynı konumda olduğu düşünülmektedir.

1873 tarihinde günümüz Sarıyer ilçesinin Büyükdere semtine gelen Hubert JERNİNGHAM; bu bölgenin eskiden Kalos Agıos ya da Güzel Çayırlar olarak isimlendirildiğinden bahseder. Zira günümüzdeki ismi Kefeliköy - Çayırbaşı’dır. Seyyah bu bölgenin önemini belirtecek herhangi bir ize denk gelmediğini ifade ederken “*küçük bir ev kümesi ve küçücük sevimli bir cami vardır; buraya Kefeliköy denir*” demiştir. (Evren, 2010 s. 118) Bu camii günümüzde aktif olarak kullanılan ve önceden Cerrah Mahmut Efendi Camii olan, aynı temeller üzerine yapılmış Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa Cami olduğu olasıdır.

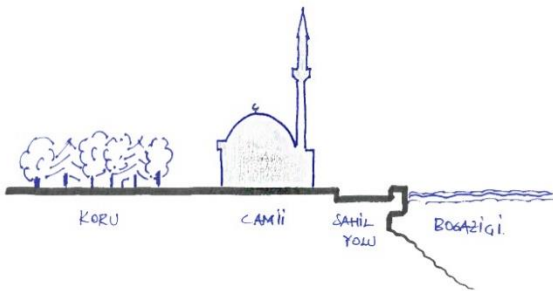
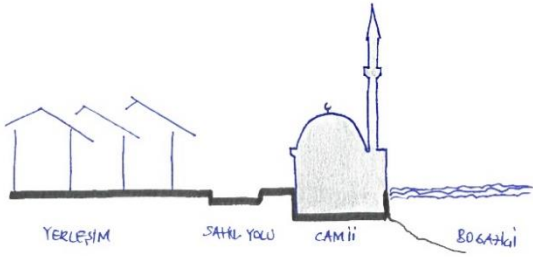
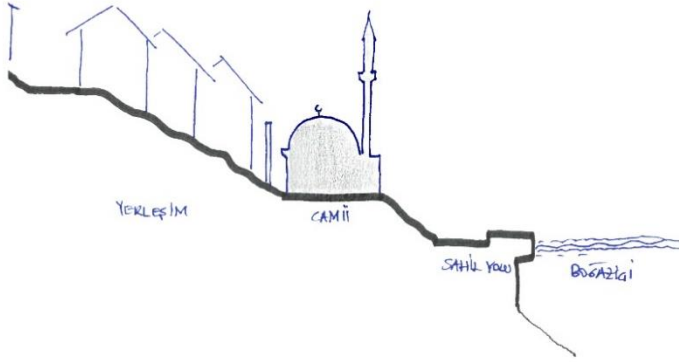
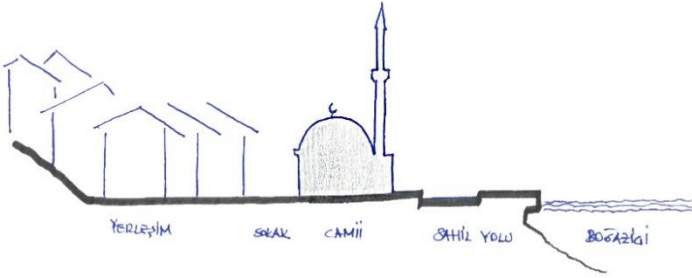
3. İSTANBUL SARIYER İLÇESİNDE BULUNAN YALI CAMİLERİ VE KORUMA SORUNLARI

3-1. Sarıyer'in Yalı Camileri

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri'nden edinilen 1895 tarihli haritada, kuzeyden güneye doğru; Ali Kethüda, Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa, Emirgan Hamid-i Evvel, Ali Pertev ve Hacı Kemalettin Camii olmak üzere beş adet yalı camii görülmektedir. (Harita 3)

Harita 3- 3.1. Yalı Camileri Haritası. Haritanın tamamı Ekler Bölümünde paylaşılacaktır.
(Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi).

Tablo 1- 3.1. Topografya, Cami, Boğaziçi ilişkisi.

Sarıyer’de tesbit edilen farklı türde Yalı Camileri mevcuttur. Ansiklopedik bilgilerde yalıların su ögesinin kenarında olduğundan bahsedilmiştir. Bu türlerin; yerleşim, sokak, cami, sahil yolu ve Boğaziçi ile nasıl bir ilişki kurduğunu Tablo 1 üzerinden el çizimiyle göstermeye çalışılmıştır.

Düz olan topografyalarda Caminin her iki cihetinde yol olurken kimisinde Boğaziçi tarafında sonradan yapılan sahil yolu vardır. Zeminde kot farkı bulunan cami örneklerinde ise yerleşim biriminin camiye daha yakınlaştığı ve sahil yolunun deniz seviyesi ile aynı kotta olduğu görülmektedir.

Sarıyer ilçesinin sahil aksında kalan camilerden; Evliya Çelebi’nin de bahsettiği Büyükdere’de bulunan Kara Mehmet Kethüda camii, Tarabya Camii ve Baltalimanı’nda ki Serhazin Süleymanağa Camii, boğaz cihetinde ön kısmına yapı gelmesi sebebiyle kıyıda değildir. *Yalı* tanımına girmediğinden çalışmamızda yer almayacaktır.

3-2. Ali Kethüda Camii

3.2.1. Caminin Tarihi ve Özellikleri

Osmanlı Padişahlarından III. Mustafa (1757-1774) döneminde, Sadrazamın Kethüdası Ali Efendi tarafından 1695-1703 tarihinde yaptırılmıştır. (İnalçık 199 s.188) (Mazak 2008 s.20)

Hadikat'ül Cevâmî kitabından edindiğimiz bilgiye göre caminin (Resim 1) imarından otuz sene sonra geçirdiği tadilattan şu şekilde bahseder; *‘Maktül Mehmed Kethüda, cami’i mezbûru ta’mir etdirdiği sırada bir tuğla minâre dahi yaptırmıştır, fi 1133 (1720/1721)’* (Ayvansarayî 2001 s.548).

Resim 1- 3.2.1. Yeni Mahalle'den Sarıyer'e Bakış. Pascal Sebah 1870 (Sinan Genim Arşivi).

Harita 4- 3.2.1. Ada Parseli Gösterir İmar Planı (T.C. Envanter Portalından Alınmıştır. Url-2).

711 ada 1. 3. ve 4. parselde (Harita 4) bulunan cami fevkani şeklinde, zemin ve mahfili ile iki katlı olarak yapılmıştır. Camiye ait iki kapı mevcuttur. Cümle kapısı kuzey aksında, araç ve yaya yolu olan Yeni Mahalle Caddesinden sağlanırken; doğu cihetindeki avlu girişi ise yayalara mahsus Ortaçeşme Caddesinden sağlanır. Kayıkhanesi kıyı tarafındaki doldurma ile işlevini kaybetmesinden mütevellit ibadet yerine çevrilmiştir. Kible aksında uzayan harim kısmı ile kapalı bir son cemaat yeri vardır. Sekizgen çift sıra halinde yedi ahşap sütun; kible duvarına kadar dayanan kadınlar mahfilini ve ahşap olan çatıyı taşır. Tüm cephelerinde dikdörtgen açıklıklı pencereler kesme taş söveyle yapılmıştır. Caminin tek köşesiz penceresi ise cümle kapısının üzerinde bulunan dairesel gül penceredir. (Url-2)

Tarihi bilinmeyen fotoğrafta kayıkhaneye dikkat çekmektedir. (Resim 2)

Resim 2- 3.2.1. Caminin Boğaz ile ilişkisi (Url-3).

Caminin boğaz ve iskele ile olan çarpık ilişkisi dikkat çekmektedir. (Resim 3)

Resim 3- 3.2.1. Boğazdan Görünümü.

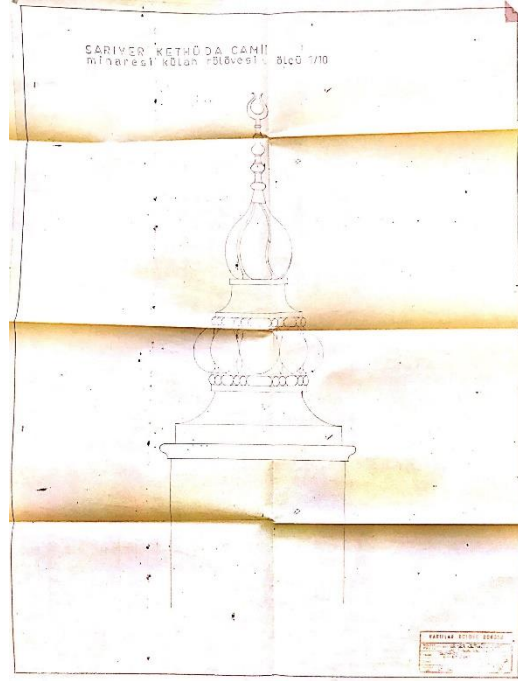
1913 Tarihli Deutsches Syndikat Haritası DJAMİ yazılı ve kırmızı ile renklendirilmiş alan Ali Kethüda cami' nin yerini göstermektedir. Ayrıca günümüzde yol olarak kullanılan sarıyer merkezinde bulunan caddenin yerinde bir kanal ve üstünde de köprü gözükmektedir. (Harita 5)

Harita 5- 3.2.1. Deutsches Syndikat Haritaları, 1913. Atatürk Kitaplığı, İstanbul "Sarıyer Merkez Mahallesi Avcı Mehmet Paşa Yalısı Restorasyon Projesi", Yüksek Lisans Tezi.

3.2.2. Koruma Sorunları

Caminin Vakıflar Genel Müdürlüğünden ulaşılan belgelere göre yenileme çalışması 24 Eylül 1990 tarihinde yazışmanın yılsonuna gelmesi gerekçesiyle bir sonraki yılın başına ertelenip, bir sonraki yılın başlaması ile yapılmış olduğu görülmektedir. Bu tarihten öncesine ait 1987 tarihli fotoğraflarda (Resim 4) caminin iskeleye giden caddesi ile sahil yolu üzerinde kesiştiği köşeye abdesthane yapılması ile alakalı fotoğraflarının çekilmesi ve yapılan şikâyetler neticesinde dernek yönetimine açılmış dava dosyalarına ulaşılmıştır. Yapılan ekleme ihtiyaç dâhilinde olduğundan dönemin hâkimi takipsizlik kararı ile neticelendirmiştir. Şikâyet sebebiyle Vakıflar Genel Müdürlüğü bu durumu dosyalamış ve fotoğraflarını uhdesinde bulunan dosyaya eklemiştir. Aynı dosyada minarenin külah kısmına ait çizimlere de rastlanmıştır. (Vakıflar Genel Müdürlüğü)

Resim 4- 3.2.2. 26 Şubat 1987 Tarihli Fotoğraf ve Minare Külahı çizimi. (Vakıflar Genel Müdürlüğü)

Resim 5- 3.2.2. İki Farklı açıdan 16 Nisan 1987 Tarihli fotoğraflar. (Vakıflar Genel Müdürlüğü)

Yapıldığı sırada ahşap olan minare zamanla zarar görmüş, tadilat sırasında daha dayanıklı olacağından kâgir yapı tekniğiyle bir minare yapılmıştır. Yapının 19. Yy.'ın ortalarında yenilediği mimari özelliklerinden de belli olmaktadır.” (Okçuoğlu 1994 s:194)

26 Şubat 1987 tarihli fotoğrafta eklenmek istenen abdesthanenin çatı bölümüne korkuluğa benzer çevre betonu dökülmüş. Kaçak olması hasebiyle gelen emir neticesinde yıkım emri verilmiş ve iki ay sonra kontrole gelinmiştir. 16 Nisan 1987 tarihli fotoğraflara bakıldığında (Resim 5) bu korkuluğun yıkıldığı tesbit edilmiştir.

Netice olarak 14 Temmuz 1987 tarihinde abdesthane bitmiş ve minarenin yenilenmiş olduğu görülmektedir. (Resim 6)

Resim 6- 3.2.2. Şubat ve Temmuz ayları arasında çekilen fotoğraflarda ki abdesthane ve minare yenilenmesi. (Vakıflar Genel Müdürlüğü)

İhtiyaçların, peyderpey gelişen teknolojiyle, tasarıma olumsuz yansıyan örneklerini son dönemlerde daha çok görmekteyiz. Nüfus artışına bağlı olarak ibadet mekânının yetmemesi ve buna bağlı olarak sâir alanların genişletilme gereksinimi, ısı(t)ma ve soğu(t)ma; bu ihtiyaçlardan birkaçıdır.

Caminin Isıtma gereksinimi; kalorifer ve halının alt tarafına döşenen tellere elektrik verilmesi temel prensibine dayanan sistem ile sağlanmaktadır. Soğu(t)ma ise önceleri pervane sistemi ile oluşturulan rüzgâr ile sağlanıyorken, günümüzde klima kullanılmaktadır. (Resim 7) Bu durum çeşitli çözüm ve kolaylık getirirken bir takım problemi de beraberinde getirmiştir.

Resim 7- 3.2.2. Cade aksından camiye ulaşmamız esnasında elektrik kabloları ile beraber klimanın dış tarafa monte edilen düzenliğini görmekteyiz.

Caminin Tarihi fotoğraflarından anlaşıldığı üzere günümüzde ibadet mekânı olarak kullanılan bodrum kat, kayıkhanesi olarak kullanılmaktaydı. Nüfus yoğunluğu ve gelişen teknolojiyle kayıkhanesi işlevini kaybedip ibadet mekânı yapılmıştır. Buna bağlı olarak da abdesthanenin büyütülmesi gerekmiştir.

Sarıyer'in birçok su kaynağı olmasına rağmen bakımlara ve çeşitli problemlere bağlı su kesintileri yaşanmaktadır. Çözüm olarak su deposu düşünülmüş. Abdest gereksinimini karşılama amacıyla yapılan bu deponun hidrofor kullanmamak için temel fizik kuralı olan U borusu mantığıyla üst kote yerleştirilmesi göz zevkini bozmakla kalmayıp, ağırlığının da avlu giriş kapısının üst tarafına verilmesi ciddi ölçüde tehlike oluşturmaktadır. (Resim 8)

Resim 8- 3.2.2. Yürüyüş Yolundan Cami ve Avluya Giriş Kısmı.

Yapıldığı dönemde zemin aktarımının iyi yapılmaması orta tarafta su birikintilerine sebep olmuştur. Su borularının depodan gelmesi ve(ya) abdesthanede oluşan nem sebebiyle tavan kısmında yer yer rutubetlenmeler oluşmuştur. (Resim 9)

Resim 9- 3.2.2. Caminin Şadırvanı.

Teknolojinin getirdiği kolaylıklardan biri de sıcak su gereksinimini kolaylıkla sağlayan kombilerdir. Yapıldığı zaman duvarın içerisine yerleştirilen su borularına ek olarak kombiden gelen sıcak su boruları eklenmiştir. Maddi kaygılar yahut uğraşılmak istenmemesi kötü bir görüntü oluşmasına sebep olmuştur. Bunun yanında duvarın içerisinde olmayışı soğuk havalardan daha fazla etkilenip suyun hem daha hızlı soğumasına hem de ısınması için daha fazla enerji harcamasına sebep olacaktır.

Müezzin mahfili olarak kullanılan üst kattaki balkon benzeri alana konulmuş ses sistemin (amfi) monte şekli ayrı, elektrik kabloları ayrı tehlike arz etmektedir. (Resim 10)

Resim 10- 3.2.2. Müezzin Mahfili.

Klimanın pencere açıklığını kapatıp ışık alma işlevini yitirmesi bir kenara, elektrik sisteminin münferit olarak yapılıp sigorta sisteminin kolay ulaşılabilir yerde olması son derece tehlike oluşturmaktadır. (Resim 11)

Resim 11- 3.2.2. Caminin içerisinde bir görünüm.

Mahfil kısmına çıkan merdivenin duvar tarafına küpeşte konulmaması buna bağlı olarak inip çıkarken duvardan destek alınması, daha fazla yıpranmasına sebep olmaktadır. (Resim 12)

Resim 12- 3.2.2. Mahfile Çıkan Merdivenin Görünümü.

Sıva dökülmeleri mevcuttur. (Resim 12 ve 13)

Resim 13- 3.2.2. Mahfilden Görünüm.

Cami girişindeki tabelaların farklı renk ve tasarımda oluşu cephenin tahrip olmasıyla beraber düzensiz gözükmesine sebep olmaktadır. (Resim 14)

Resim 14- 3.2.2. Ana Caddeden Cami Girişi.

İskeledeki balıkçıların cami ile olan çarpık ilişkisi dikkat çekmektedir. (Resim 15)

Resim 15- 3.2.2. Boğaz Cihetinden Görünüm.

3.3. Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa Camii

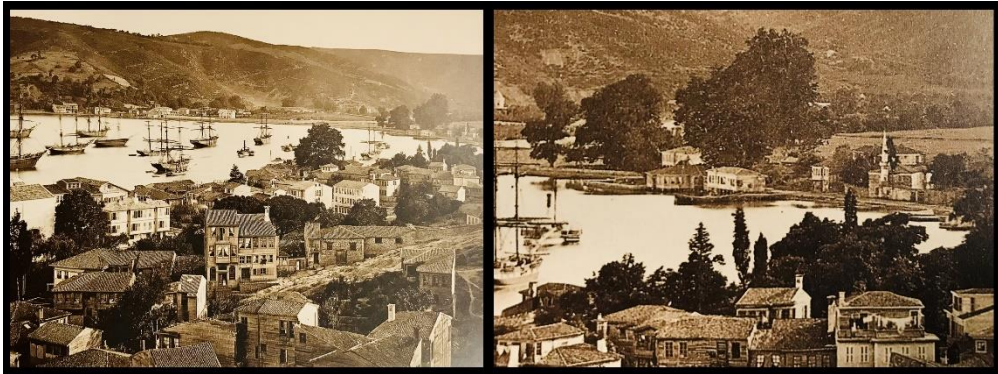
3.3.1. Caminin Tarihi ve Özellikleri

Tarihinde; Rumca Votis (derin) ve Kolpos (koy-körfez) kelimelerinin birleşmesiyle Derinkoy anlamına gelen Vatikolpas kullanılırken günümüzde yerini Büyükdere ismine bırakmıştır. (Resim 16) Bu muhitte bulunan cami, Padişahların da dinlenmek ve avlanmak amacıyla sıklıkla ziyaret ettiği sayfiye yeri olarak kullanılmaktaydı.

*‘‘Vatikolpas’’ tır birinci adı
Dere, koy ve kıyının
Büyükdere’ye çevrildi sonra
Koyu geniş olduğu için*

*Daha yukarda görünür bize
Kırlar içinde uzanan bir yol
Bu hükümdara özel yapılmış
Vadideki bahçeye gitsin diye.*

*İç vadideki güzel bahçede
Akan çeşitli sular vardır
Fener’e kadar uzanan orman
Hayvanlar dolu. Av yeri Şah’ın. (İnciciyan, 2014 s.137-138)*

Resim 16- 3.3.1. Sariyer Merkezinden Büyükdere’ye Bakış Pascal Sebah 1865 (Sinan Genim Arşivi).

Sadece padişahların av sahası değil halkın da süren yüzyıllar boyu sayfiye yeri olduğunu 1909 yılında Sermet Muhtar Alus'un anılarında şu şekilde okuyoruz; *“Büyükdere oldum olasıya Boğazın en kalabalık en şenlikli yeridir. Büyükdere'nin Piyasa boyu 30 yıl evveline kadar da şimdi ki gibi pek civcivli olurdu. Cuma ve Pazarları vapurlar tıklım tıklım insan taşırdı...”* (Alus 1994 s.44)

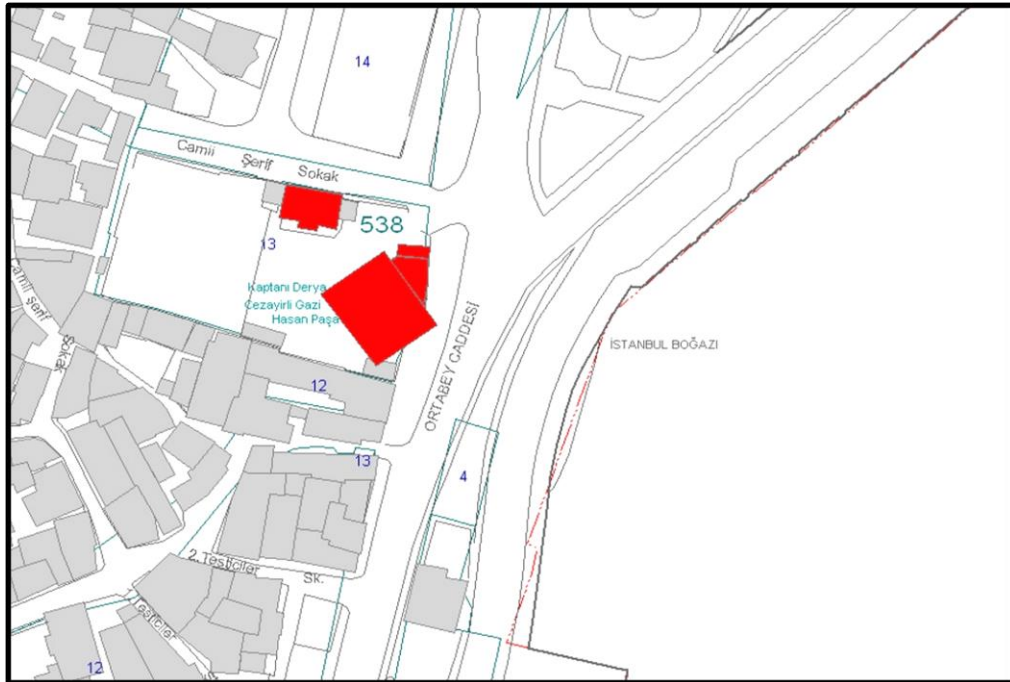
Resim 17- 3.3.1. Fransız ressam Francois Prieur Bardin' in Tablosu (Url-4).

Osmanlı padişahlarından III. Murat (1574-1595) döneminde, Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa'nın doktoru Cerrah Mahmut Efendi tarafından ilk olarak yaptırılmıştır. (Resim 17) *“Bânîsi kapudân-ı meşhur Kılıc Alî Paşa merhûmun tevâbinden cerrahlık hizmetinde bulunan Mahmûd Efendidir.”* Vefat ettiğinde ise yaptırdığı camiye defnedilmiştir ki; *“Mezbûrun kabri Şehrâha nâzırdır. Mahallesi vardır.”* (İnalçık 199 s.128) (Ayvansarayî 2001 s.547).

II. Selim'in (1566-1574) bölgeye avlanmak gayesiyle başlayan süreç, Sultan IV. Mehmet (Avcı) (1648-1687), Sultan III. Selim (1789-1807), ve Sultan II. Mahmut (1808-1839) ile devam etmiştir. (Mazak 2008 s.45). Çayırbaşı

mevkiinde ki cami sultan ve paşaların geçiş güzergâhı üzerindeydi. Bu sebeple dönemin Kaptan-ı Deryası Cezayirli Gazi Hasan Paşa tarafından 1782 tarihinde yenilenmiş bir de çeşme eklenmiştir. Caminin tarihi resimlerinden çıkarımla ilk ahşap olarak imar edilmiştir. Günümüzde Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa ismiyle anılmasının sebebi ise yapının yenilenirken günümüze ulaştığı şekliyle kâgir olarak tekrardan yapılması olduğu düşünülmektedir.

538 ada 13. Parselde bulunan camii (Harita 6) zemin ve mahfili ile iki katlıdır. Camiye ait bir avlu bir de cümle kapısı vardır. Avlu kapısı hem yaya hem de araba yolu olarak kullanılan Çayırbaşı Caddesi üzerinden sağlanır. Kare planlı olan caminin kapalı bir son cemaat yeri vardır. Zemin katında dikdörtgen olan pencereler, caminin üst kotunda kemerli ve revzenlidir. Konik kesme taştan yapılmış zemin üzerinde yükselen geniş silindirik minarenin şerefesi ve külâhı taştan yapılmıştır. Avlu sınırları içerisinde bulunan çeşme; yığma taş tekniği ile yapılmış olup beşik çatı ile örtülmüştür. Kitabesinde çapa oluşu da yenilenirken Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa tarafından yaptırılmış olduğunun ispatı mahiyetindedir. (Url-5)

Harita 6- 3.3.1. Ada Parseli Gösterir İmar Planı (T.C. Envanter Portalından Alınmıştır Url-5).

Sinan Genim arşivinden alınan 1919 tarihli fotoğraf (Resim 19) ile Günümüz de (Resim 18) olan boğaz, sahil yolu ilişkisi karşılaştırılmıştır.

Resim 18- 3.3.1. Günümüzde Boğaz - Sahilyolu İlişkisi.

Resim 19- 3.3.1. Anonim Fotoğraf (SGA).

3.3.2. Koruma Sorunları

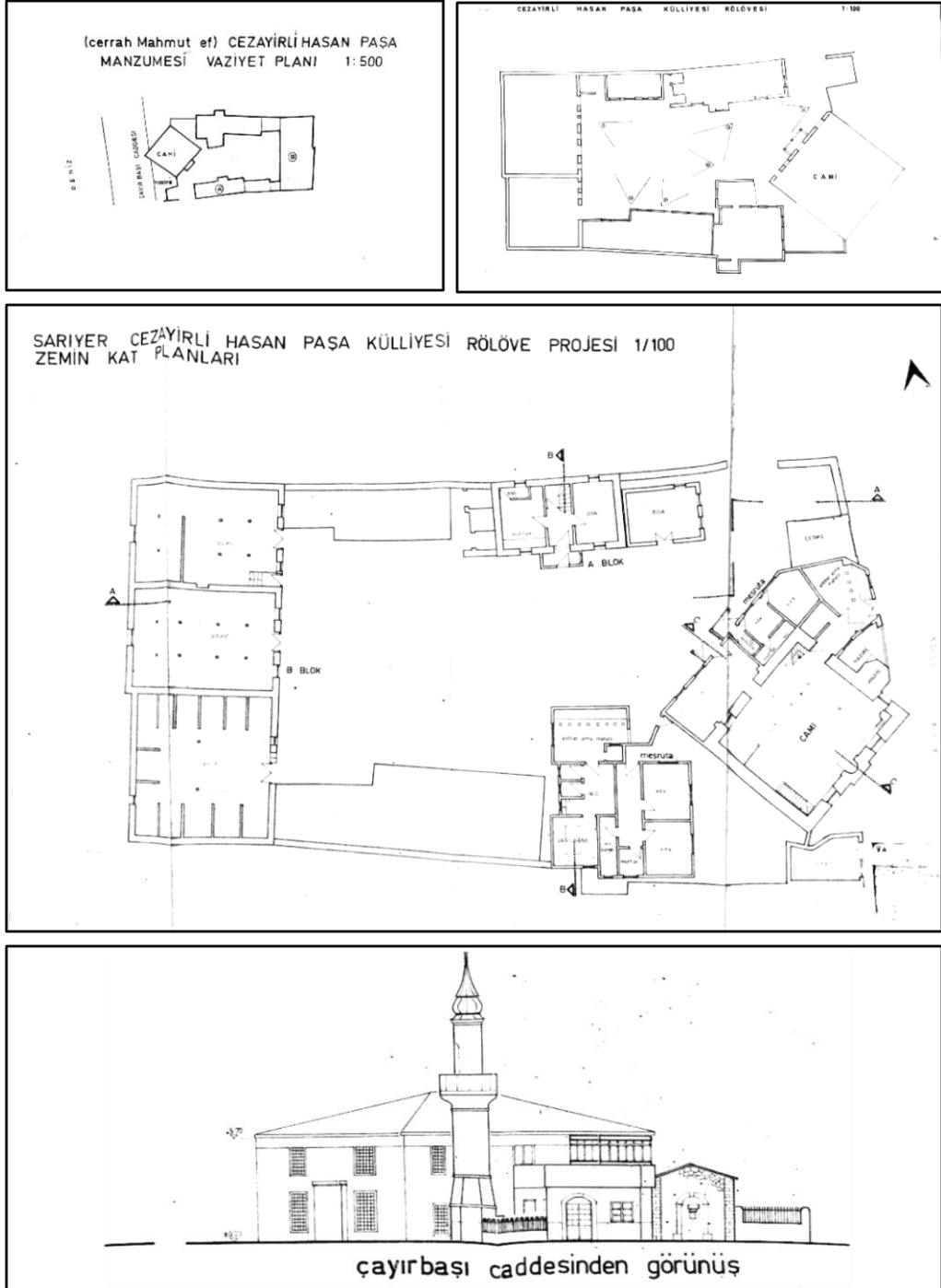
Vakıflar Genel Müdürlüğü Sanat Eserleri ve Yapı İşleri Şube Müdürlüğü Arşivinden edinilen dosyaya göre 1972 tarihinde restorasyon geçirdiği bilgisine ulaşılmıştır. Dosyanın içeriğinde döneme ait fotoğraflar (Resim 20) ve proje çizimleri görülmektedir. O dönemde caminin iç avlusundan olan giriş kısmına ekleme henüz yapılmadığı ve iç kısmında olan kadınlar mahfilinin ahşap yapı tekniğinde olduğu tesbit edilmiştir.

Günümüze ulaşan yapıda hem plan olarak hem de cephe olarak birçok değişiklik yapılmıştır. Projede gözükten B blok vaktiyle yapılmış fakat günümüze ulaşmamıştır.

Resim 20- 3.3.2. 1972 Tarihine Ait Fotoğraflar.(Vakıflar Genel Müdürlüğü)

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1972 tarihinde çekilmiş fotoğraflarda metruk halde olan cami için tadilat kararı alınmıştır. Dosyanın içerisinde ki projeleri incelediğimizde camiye yapılan ekler bu zamanda çizildiği saptanmıştır. (Resim 21)

Resim 21- 3.3.2. Günümüze Ulaşan Caminin değişikliğe uğradığı Tadilat Ait Proje Çizimleri.(Vakıflar Genel Müdürlüğü)

Ali Kethüda Cami'ne nisbetle daha düzenli ve bakımlı olsa da koruma anlamında üzerinde durulması gereken hususlar mevcuttur.

Cami'nin sahil tarafından görünümünde minarenin külahını ve üst pencerelerin yapılan tadilatlarda değiştiği görölmektedir. Ayrıca önceden bahsettiğimiz avlu içerisindeki cümle kapısının olduğu taraftaki genişletilmiş bölüm dikkat çekmektedir. (Resim 22de iki beyaz dikmenin arasında ahşap renginde olan eklenti).

Cadde aksında klimanın dış ünitesini gizlemelerini olumlu olarak karşılanmaktadır.

Resim 22- 3.3.2. Caminin Boğazdan Görünümü.

1880 tarihli fotoğrafta klasik osmanlı mimarisinin örneği olan sivri minare külahı görülmektedir. Zamanla yerini Barok mimari üslubu külaha bırakmıştır. (Resim 23)

Resim 23- 3.3.2. Guillaume Berggren' ait 1880 Tarihli Fotoğraf (SGA).

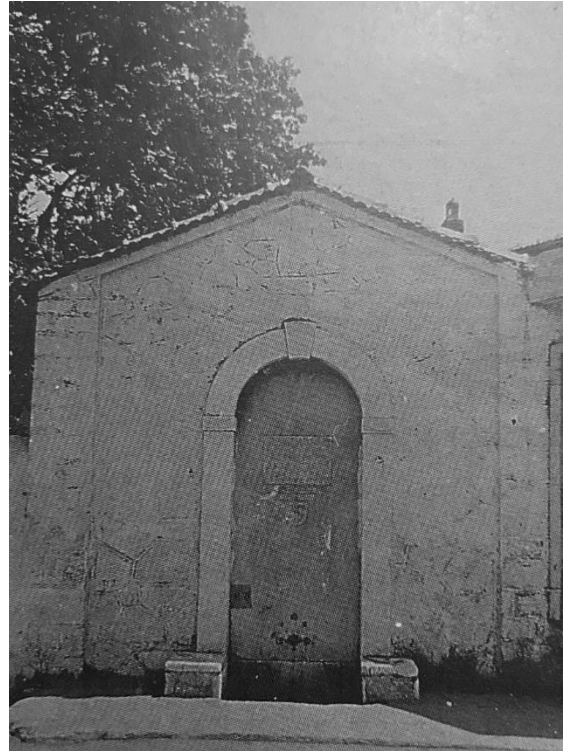
Vakıflar Genel Müdürlüğünden alınan 1972 tarihli projelerde oda olarak kullanılan hacim günümüzde tuvalet ve lojman olarak kullanılmaktadır. (Resim 24)

Resim 24- 3.3.2. Avludan Görünüm.

Camiye ismini veren Cezayirli Gazi Hasan Paşanın yaptırmış olduğu çeşme, günümüzde aktif olarak kullanılamamakla birlikte teknesi mevcut değildir. Resim 25 de gözüktüğü üzere iki tarafında oturmak ve su kaplarını koymak amacıyla seki taşı, suyun aktığı bölümde ise tekne çukuru görülmektedir. Sahil yolu yapılırken çeşmenin teknesinin işlevini yitirdiği düşünülmektedir. İstanbul'daki Kaptan-ı Derya Çeşmeleri ve Sebilleri kitabına göre çeşme ampir üslupla yapılmıştır. Ayrıca ilk hali hakkında bilgi sahibi olunmadığından bahseder.(Özdeniz 1995 s.230)

Çeşmenin orta tarafında tam kemer ile çevrili olduğu; kilit taşı ve kemer bitim noktalarını dikdörtgen şekilde farklı malzeme ile göstermeleri çapanın tersine benzer bir form oluşturulmuş olunabileceği akıllara getirmektedir. Ayna taşının üzerinde göz hizasında olan kitabe ve alt tarafında kabartma ile yazılmış yazı, kitabenin de altında çapa motifi yer almaktadır.

Resim 25- 3.3.2. Kaptan-ı Derya Hasan Paşanın Yaptırmış Olduğu Çeşmenin günümüz ve 1972 tarihli hali (Özdeniz 1995 s.231).

Çeşmenin kitabesinde Arab alfabesiyle Osmanlıca;

“Hâlen Kapûdan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa hazretleri iş bu çeşmenin vü ma-i lezîzinün yollarının tâ'miri külli ile müceddiden tamir-i mütemmimine muvaffak olmalarıyla nam-ı müşîrileri hayr ile tezkîr olunmak niyâzıyla bu mahalle işâret olunmuştur”

Altında ise

“Bu çeşmede asla saka gediği yoktur yazmaktadır.” (Resim 26)

Günümüz Türkçesi ile de

“Halen Kaptan-ı Derya olan Cezayirli Gazi Hasan paşa hazretleri bu Çeşme ile suyollarının tamamını imarı için yeniden tamirinin tamamlanmasına muvaffak oldukları için herkes tarafından bilinen adının kıyamete dek hayır ile anılması için bu yazı buraya konulmuştur.”

Alt satırında yazanın ise çeşmenin bir özelliği olan saka gediğinin olmadığından bahsettiği düşünülmektedir.

Resim 26- 3.3.2. Çeşmeye Ait günümüz Fotoğrafi.

Kadınlar mahfili caminin Yapıldığı ve tadilat geçirdiği dönemlerden sonra yapıldığı ve zamanla genişletme sebebiyle kâgir olarak yeniden yapıldığından bahsedilmiştir. (Resim 27)

Resim 27- 3.3.2. Kiblenin Aksî İstikametinden Görünüm.

Geçirdiği restorasyonlar sonucunda zemin kotu ile aynı olan üst kat pencere açıklığı, günümüze şekli değiştirilerek kemerli olarak değiştirilmiştir. (Resim 28)

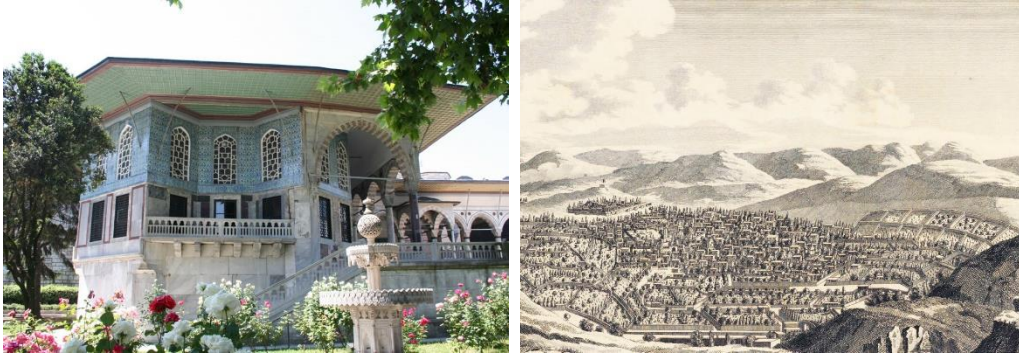
Resim 28- 3.3.2. Sahil tarafından Günümüz ve 1919 tarihli fotoğraf. (Sinan Genim Arşivi)

3.4. Emirgan Hamid-i Evvel Camii

3.4.1. Caminin Tarihi ve Özellikleri

“XVI. yüzyılda, meşhur Münşeâtü’s-selâtin müellifi Feridun Ahmed Bey’e (ö. 1583) izâfetle Feridun Bey (Paşa) Bahçesi denirdi.” (Gökbilgin, 1992 s:255)

Osmanlı Padişahlarından IV. Murad kötüye giden İran seferlerini lehimize çevirmek amacıyla 1635 yılında sefere çıktı. Revan Kalesini kuşattıktan sonra kalenin hâkimi Emirgüneoğlu Tahmasb, kan dökülmeden teslim ettiği için kendisine İstanbul’da bir köşk ve büyük bir alana sahip kuru hediye edildi. (Evren, 2010 s. 152) Bu kişi sebebiyle bölgenin adı halk arasında Feridun Paşa Bahçesi iken Emirgan ismine dönüşmüştür. Topkapı Sarayı sınırları içerisinde bulunan Revan Köşkü (Resim 30) ise duraklama dönemindeki Osmanlının, zaferinin önemine işaret etmek amacıyla yaptırılmıştır.

Resim 30- 3.4.1. Revan Köşkü ve Revan kuşatması Url:6-7).

Sarıyer’in Emirgân semtinde bulunan camiden Hadikat’ül Cevâmî’ de şu şekilde bahsedilir, 1781 de “Sultan Abdülhamid Han hazretleri mahall-i mezburun bir karye olmaklığını ferman eyleyub, müceddeden bir cam’i şerif ve hammam” yapılmasını emr etmiştir. (Ayvansarayî 2001 s.540). I. Abdülhamid camiye genç yaşta vefat eden oğlu Mehmed ve validesi Hümâşah Hatun’un ruhu için yaptırmıştır. (Berberoğlu ve dig. 2011 s.60)

Resim 31- 3.4.1. Avlu İçerisinde Olan Camiye Ait İki Kitâbeden Biri.

“*Emurgüneoğlu Yusuf Paşa'nın yaptırdığı sahilsarayın yerine inşa edilmiştir.*” Yesârîzâde Mustafa İzzet tarafından avlu içerisinde yazılan kitabede (Şekil 38); günümüze ulaşan cami II. Mahmud tarafından padişahlığın son döneminde (1838) yeniden imar edildiği yazmaktadır. (Demirsar 1994 s.169)

88 ada 5 parselde bulunan cami zemin ve mahfili ile iki katlıdır. (Harita 7) Sahil aksına dik istikametinde olan Doğu Muvakkithâne Caddesi ile avluya ve camiye giriş sağlanır. Kare planlı olan caminin kapalı bir son cemaat yeri vardır. Zemin katında dikdörtgen olan pencere açıklıkları üst kotta kemer ile nihayet bulmuştur. (Url-8)

Harita 7- 3.4.1. Ada Parseli Gösterir İmar Planı (Url-8).

Resim 32- 3.4.1. Caminin Boğaz ile İlişkisi.

Doğru Muvakkithane Caddesi üzerinde, caminin karşısında bulunan çeşme Barok üslupta ve sekizgen planlı olarak yapılmıştır.(Resim 33) Tuğranın iki yanında Bârekallah ve Maşallah yazılı iken diğer cephelerinde Celi Sülüs hat ile

*Ve sekâhüm Rabbühüm şeraben tahûrâ- fihâ aynün câriyetün,
Rabenâ Innenâ min ledünke rahmeten ve heyyi lenâ min emrinâ raşedâ
Aynen fihâ tüsem mâ selsebilâ – ve min el mâ-i külle şey-in hay*

Yazmaktadır. ‘‘Yesârî Mehmet Esad Efendi tarafından yazılan cel-i sülüs ayet-i kerîmelerin yanı sıra ta’lik hat ile yazılmış bir kıtalık tarih manzumesi vardır.’’ (Egemen 1993 s.26). Caminin mimarisi (Ampir) ile aynı üslupta olmayışından, caminin yapıldığı ilk dönemden kaldığı düşünülmektedir. Ayrıca çeşme ile aynı tarafta namaz vakitlerinin hesaplandığı ve camiden altı sene sonra 1844’de Abdülmecid tarafından imar edilen muvakkithane bulunmaktadır. (Demirsar 1994 s.170)

Resim 33- 3.4.1. Cami Külliyesine Ait Çeşme ve Muvakkithane (Url 10).

Resim 34- 3.4.1. Caminin Boğazdan fotoğrafı ve Şerifler Yalısı (Url-11).

Camiye ait değirmen hamam ve fırın günümüze ulaşmamıştır. Çeşmenin yanındaki muvakkithane yapısı özel bir kahve firmasının Emirgan şubesi olarak kullanılmaktadır. Yapılan şikâyetler doğrultusunda yapıya zarar veren tabelalar günümüzde gözükmemektedir. Cami duvarının kuzey istikametinde karakol, gasilhâne ve şadırvan bulunmaktadır. (Resim 34)

Doğru Muvakkithâne Caddesi'ne bakan ve tüm cephesini kaplayan ahşap Hünkâr Kasrı iki katlı olup sahil aksından müstakil bir girişe sahiptir. günümüzde bu giriş demir parmaklıklarla çevirili olup Genel sorunlar Bölümünde değinilecektir. (Resim 35)

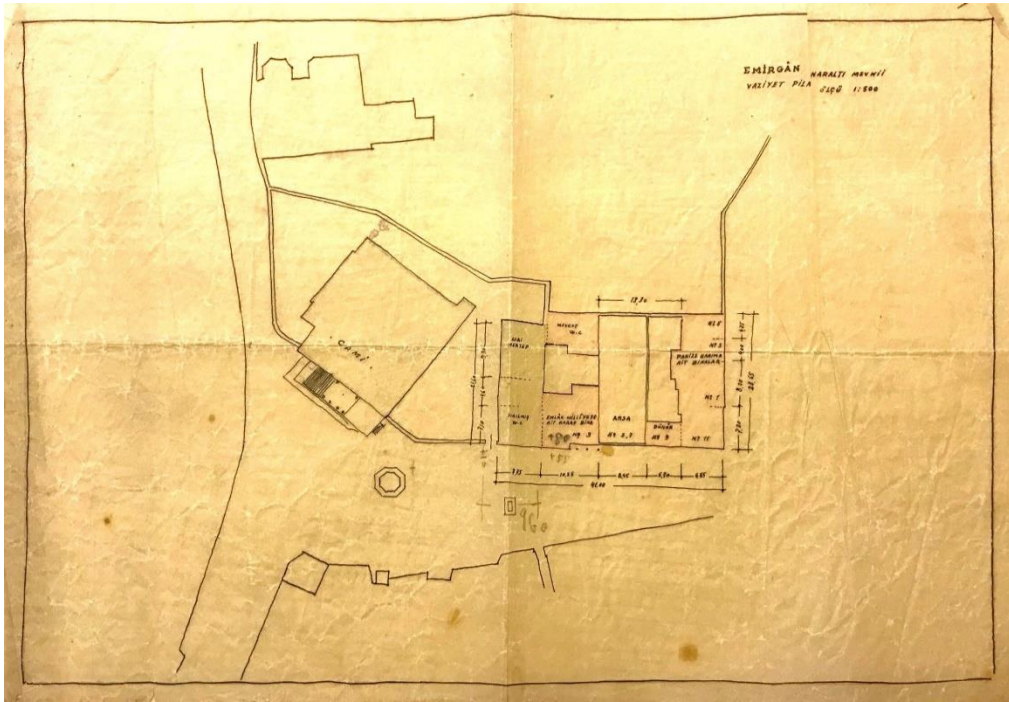

Resim 35- 3.4.1. Abdullah Kardeşlere ait 1890 tarihli Caminin Boğazdan görünümü (SGA).

3.4.2. Koruma Sorunları

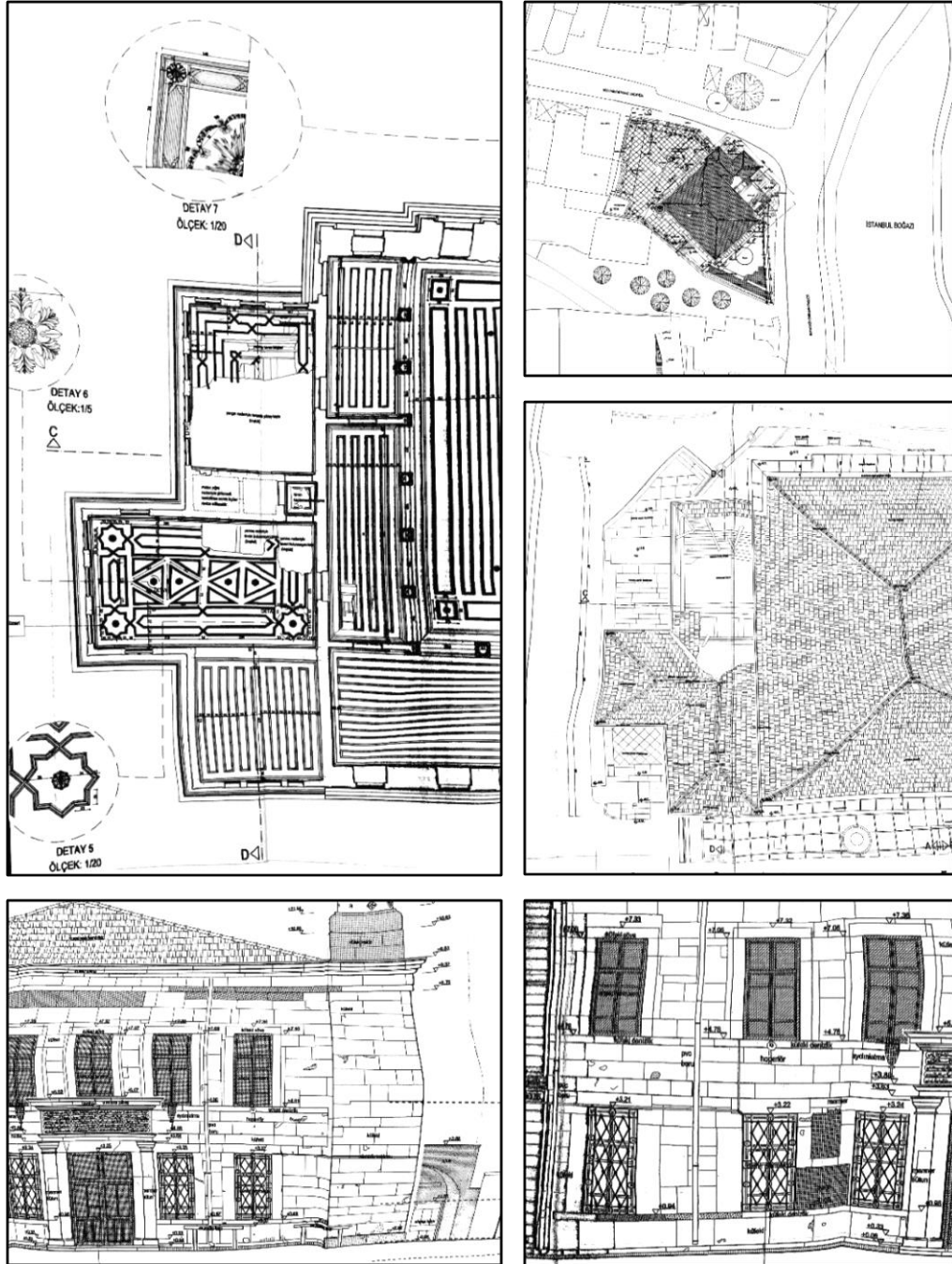
Vakıflar Genel Müdürlüğünden alınan belgelerde Caminin mimarisi değişikliğe uğramazken etrafında çeşitli farklılıkların olduğunu karşılaştırma yaparak görmek mümkündür.

1/500 ölçekte çizilmiş planda Muvakkithane, Çeşme ve Caminin haricinde Külliyyeye ait diğer yapılar gözükmemektedir. Çınaraltı mevki olarak adlandırılan alanda günümüzden farklı olarak çeşmeyi içine alan bölüm meydan olarak kullanılmaktaydı. Günümüzde ise muvakkithane ve çeşme hem zemin eğlence mekânı olup cami ile çeşme arasında tek arabanın geçebileceği kadar daraltılmış sokak mevcuttur. “Eski Mektep ve Yıkılmış w.c” adı ile yazılı hacimler günümüzde bulunmamaktadır. Bu bölümün tamamı Caminin avlusu olarak kullanılmaktadır. “Emlak Millîyeye Ait Harap Bina” yazılı alanı ve Mevcut w.c yi de kapsayan alan günümüzde yenilenmiş vaziyette tuvalet olarak kullanılmaktadır. Çizim tarihine ulaşılamayan vaziyet planının; yenilenmeden önce çizdirildiği düşünülmektedir.(Resim 36)

Resim 36- 3.4.2. Vakıflar Genel Müdürlüğünde Bulunan Camiye ait En Eski Tarihli Çizim. Dosya Tarihi Bilinmiyor.

2007 yılında yapılan tadilattan önce Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde bulunan çizimine göre Çatı detayında ki tahribatın yangın sebebiyle olduğu yazmaktadır. Hünkâr kasrının boğaz kısmında döşemenin ve çatının tamamen yandığı tesbit edilmiştir. Arşivinde fotoğraflara ulaşılamadığından ötürü projeden çıkarımlar yapılarak bu sonuca ulaşılmıştır. (Resim 37)

Resim 37- 3.4.2. 2007 Tarihine Ait Tadilat Projesi ve tahrip olmuş bölümler. (Vakıflar Genel Müdürlüğü)

Günümüzde faal olarak kullanılan avlu içerisinde girişin sol tarafında ki mermer kitabeğe göre Mehmet Ali Aydınlar tarafından Kerem Aydınlar anısına restore edilmiştir (Resim 38). İncelediğimiz Diğer Camilere nisbetle daha düzenlidir, bu sebeple fazla sorunla karşılaşmamıştır.

Resim 38- 3.4.2. Avlu Girişinde ki Mermer Kitabe.

Yeşil zemin üzerine altın yıldız renginde yazılı, mermer dikdörtgenler prizması şeklinde olan şadırvanda Hicri 1322 tarihinde yapılmış olduğu yazmaktadır. Bu tarih miladi 1902-1903 yılına tekabül etmektedir. Etrafına sonradan eklenmiş 3 direğin tuttuğu sundurma çatılı şadırvan ihtiyaç dâhilinde eklendiği düşünülmektedir.(Resim 39) Eski senelere ait fotoğraflara baktığımızda bu bölümün restorasyon zamanı eklendiği ve sonrasında da doğal etkenlerden korunmak amacıyla üzerinin örtüldüğü görülmektedir.

Resim 39- 3.4.2. Kitabesinde 1903 Tarihi olan Şadırvan ve Sonrasında Eklenen Bölüm (Url-12)

Anıtsal yapı niteliğinde olan yalı caminin etrafında ki yapıların cephelerine dikkat edilmesi âzami önem arz etmektedir. Nitekim çevre yapıların klima

aparatu cami avlusunda rahatsız edici bir görüntüye sebep olmaktadır.
(Resim 39)

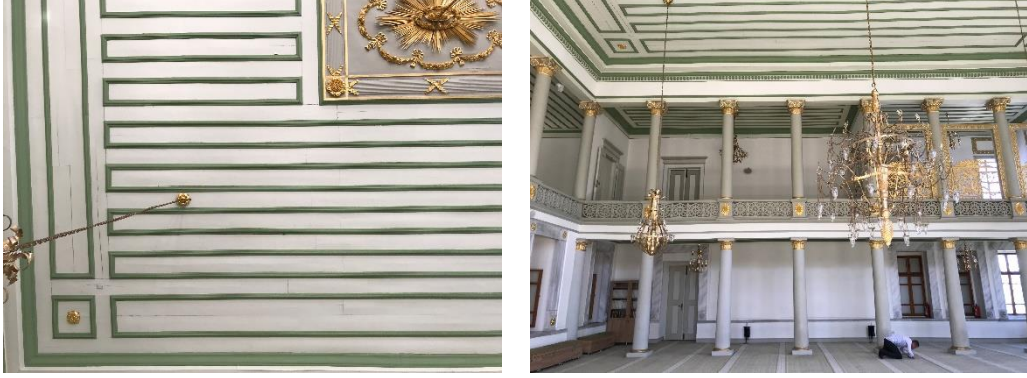
Tarihi fotoğraflarından görüldüğü kadarıyla hünkâr kasrının giriş bölümü sahil yolu ile daha bütünleşik bir ulaşımına sahipken günümüzde demir parmaklıklarla ayrılmış durumda gözükmektedir. Bu durum mekânların ayrılmasına sebebiyet vermekle beraber homojen olarak bütünleşmesine mâni olmaktadır. Ayrıca demir parmaklıkların üzerine pankart asılmasına zemin hazırlamış olması başka dikkat edilmesi gereken hususlar arasında yer almaktadır.

Resim 40- 3.4.2. Hünkâr Kasrı Giriş Bölümü (SGA)

Doğal etkenler nedeniyle zamanla aşınmış hünkâr kasrı girişinin tavan bölümü gözükmektedir.(Resim 42) Günümüzde bu kısım devlet erkânı Cuma namazı için camiye geldiğinde kullanılmaktadır. Cumhurbaşkanlığı Yazlık Konutu olan Huber Köşkü mesafe cihetinden yakın olması hasebiyle genellikle yaz mevsiminde kullanıma açılmaktadır.

2009 yılında yapılmış olan tadilattan sonra tavan birleşim detaylarında ahşabın çalışma prensibine dayalı boya yıpranması gözükmemektedir. (Resim 41)

Resim 41- 3.4.2. Camii'nin Tavanı

Restorasyon çalışmasının üzerinden çok zaman geçmemesinden dolayı ve son dönem Selatin cami olma özelliğinden ötürü bu cami de koruma açısından diğer camilere nisbetle daha az problemle karşılaşmıştır. Bu bölümde paylaşılmamış Caminin iç mekân ve dış mekân fotoğrafları **Ekler** bölümünde paylaşılacaktır.

Resim 42- 3.4.2. Hünkâr Kasrı Girişi.

3.5. Ali Pertek (Pertev) Camii (Hammam Camii)

3.5.1. Caminin Tarihi ve Özellikleri

Camii, Osmanlı padişahlarından III. Ahmet (1703-1730) devrinde Türk denizcilerinden Pertek lakaplı Ali Bey tarafından 1712 yılında yaptırmıştır. (İnalçık 199 s.176) (Berberoğlu, Kaya 2011 s.26)

Hadîkat'ül Cevâmi'ye göre yapının mimberinin Bayrampaşa'nın Ruhu için (Anısına) yapıldığı yazmaktadır. Caminin mihrap köşesindeki çeşme ise İbrahim Paşa'nın ruhu için bina olunmuştur. 28.01.1725 tarihli olan Çeşme Râkım Paşa Çeşme'si olarak bilinir. Bayrampaşa dördüncü Murad'ın (1623-1640) veziri olduğuna göre, bu cami 1640'tan evvel yaptırılmış da olabilir. (Dişören 1993 S:536)

1876-77 tarihli kayıtlara göre Ali Pertek Cami'sini (Resim 43) de içine alan bu mahalle 49 haneden oluşmaktadır. (İşli 2002 s.74). 1937 ye kadar ibadete açık bir şekilde hizmet veren bina yaklaşık 30 sene terkedilmiş halde kalmıştı. 1960 yılında onarılmış ve tekrardan ibadet edilir şekle getirilmiştir. Netice olarak 2008 yılında caminin minaresi, 2009 yılında ise caminin tamamı restore edilerek günümüze ulaşmıştır. (Berberoğlu, Kaya 2011 s.26)

Resim 43- 3.5.1. 1988 öncesine ait fotoğraf (Url-9).

Râkım Paşa'nın babası İbrahim Efendi için yaptırdığı çeşmenin (Resim 44) kitabesinde şu mısra bulunur:

“ *Hemçü zemzem nûş kıl mâ-ı ayn-ı İbrahim'den.* “ (Ayvansarâyî 2001 s 536).

Resim 44- 3.5.1. Ali Pertek Cami Önündeki Çeşme.

Çeşmenin üzerinde yazılı olduğu bu mısranın ebced hesabına göre 1128 hesaplanması, miladi 1716 tarihine denk gelmekle çeşmenin yapıldığı tarihi daha net görmüş olmaktadır.

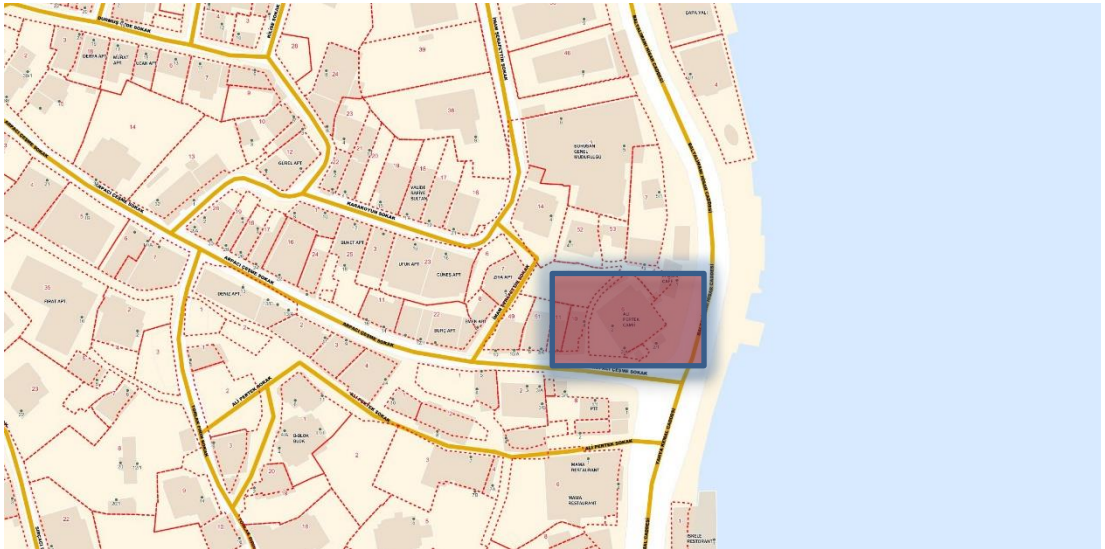
Cami, moloz taş ve tuğla kullanılarak inşa edilmiştir. Camide sarı, mavi, yeşil ve kırmızı renkli vitraylar kullanılmıştır. Caminin girişinin sağında ve solunda ikişer dikdörtgen ahşap direğin taşıdığı son cemaat yeri bulunmaktadır. Son cemaat yerinin sağ tarafında bulunan minaresi, taştan olup bilezikten sonra tuğla ile yapılmış kare kaideli (Resim 45) ve taş şerefeli olup konik külahla son bulmaktadır.

Resim 45- Şekil 52-3.4.1 Minarenin Kaidesi ve Camiye Giriş Bölümü.

Caminin zemininde bulunan müezzin bölümü üst kotun kadınlar mahfili olarak yapıldığını ve kullanıldığını gösterir. Vaaz kürsüsü ve minber ahşaptan olup mihrap sadedir. Mihrap duvarının olduğu köşedeysse dördüncü Murad'ın damadı İbrahim paşa adına Râkım Mehmet paşa tarafından yaptırılmış olan çeşmeden bahsedilmiştir. Caminin kadınlar mahfili olarak kullanılan kısmı Düz balkon şeklinde yapılmıştır, bu mekânı üç pencere aydınlatırken zemini ise 11 pencere aydınlatmaktadır. Camide süsleme olarak bir şey görülmemiştir. Yapının güney ve kuzey cepheleri arasında topografyadan kaynaklı kot farkı bulunmaktadır.

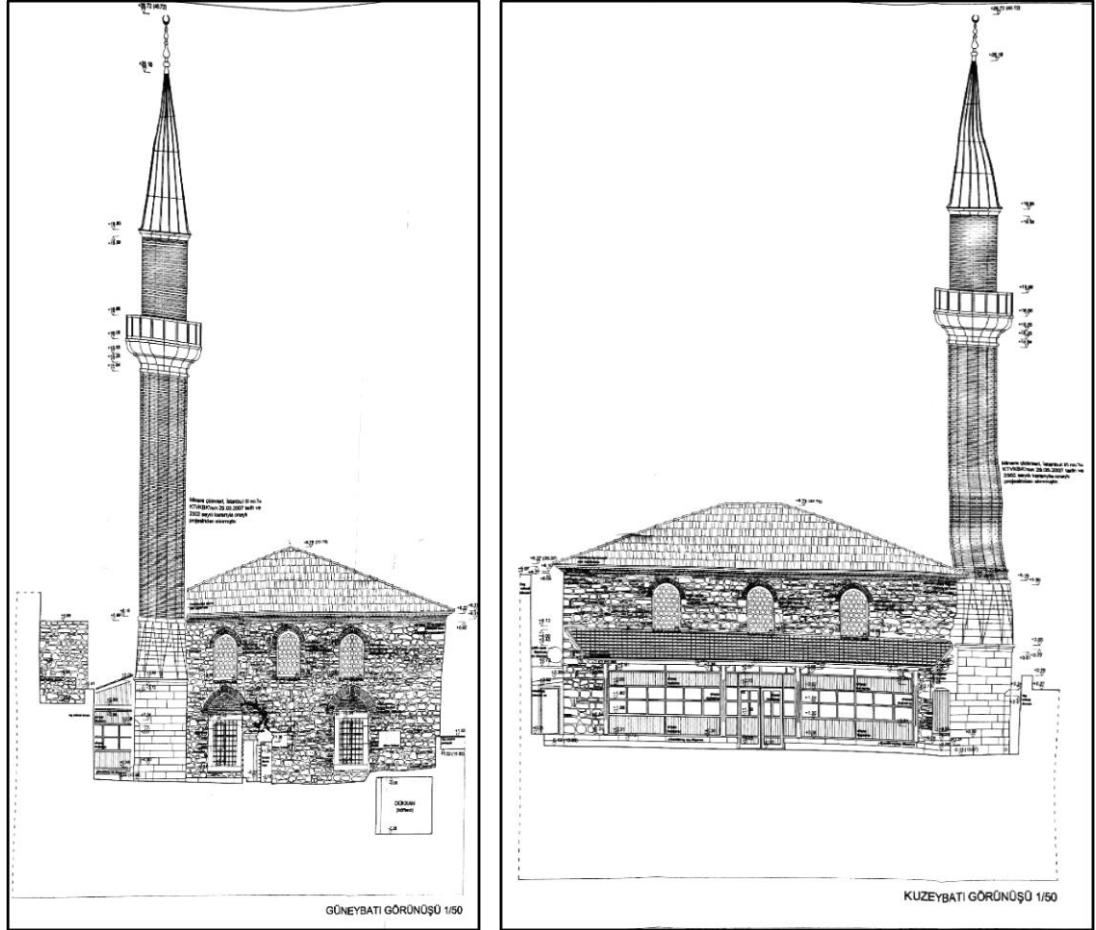
74 ada 6 parselde olan camii, Baltalimanı Hisar Caddesi ile Arpacıçeşme Sokak'ın kesişim noktasında yer almaktadır. (Harita 8 – Url: 14)

Harita 8- 3.5.1. Caminin Konumu (Kent Rehberinden Alınmıştır. Url-14)

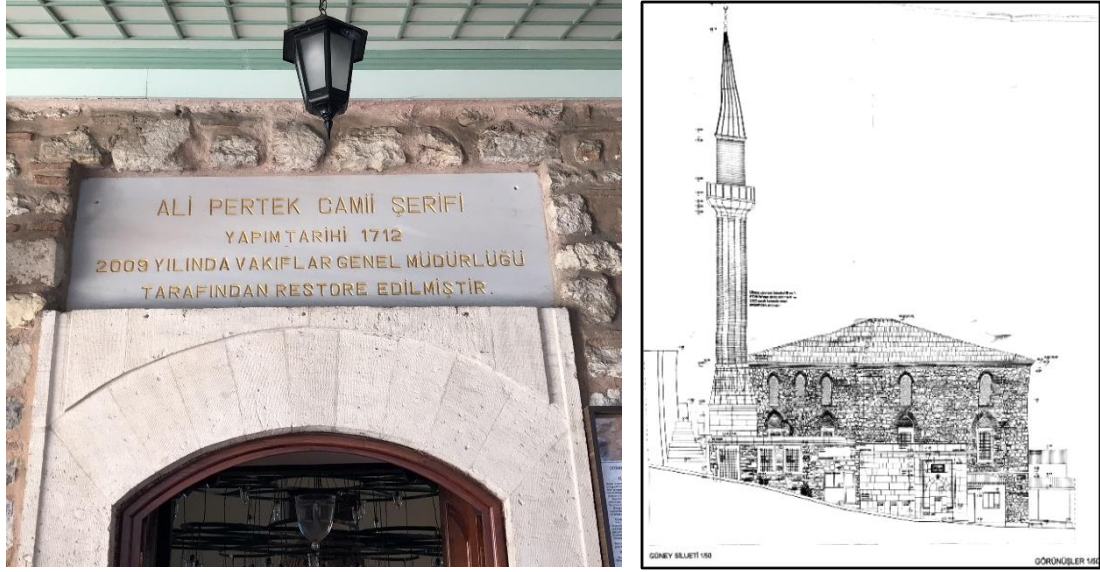
3.5.2. Koruma Sorunları

Vakıflar genel müdürlüğünden ulaşılan belgelere göre (Resim 46) yapılan en son restorasyondan önce avlu giriş bölümünde ve birçok yerde eskimelerin mevcut olduğu tesbit edilmiştir. Çatı kısmının saçak bölümlerinde de çökmeler görülmektedir. Ayrıca son cemaat yerinin tadilatın önce pvc pencerelerle kapalı olduğunu röleve çizimlerinden anlamak mümkündür. Sahilyolu üzerinde ne zaman yapıldığı bilinmeyen taksi durağı ve gıda ticareti yapan bir dükkan tadilatı kaldırılmamış durumda günümüzde halen işleyişini sürdürmektedir.

Resim 46- 3.5.2. Güneybatı ve Kuzeybatı Cihetinden Görünüşler.

2009 yılından öncesine baktığımızda yapısal formlardaki değişikliklerin haricinde, caminin muhtelif cephe duvarlarında oluşan yıpranmalar, yosunlaşmalar ve bitki büyümeleri görülmektedir. (Resim 47)

Resim 47- 3.5.2. Son Cemaat Yerinden Cami Giriş Bölümü.

Sahil caddesi üzerinde bulunan, günümüzde “Cafe” ismiyle halk arasında galat-ı meşhurlarmış mekânlar olması anıtsal yapılara son derece zarar vermektedir. Caminin boğaz kotunda çeşmenin kenarında bu mekânlara gelenlere vale ve taksi hizmeti veren eğlence mekânlarına ait beyaz kulübe (Resim 48) gözükmemektedir.

Resim 48- 3.5.2. Sahil Cephesinde bulunan Kulübe.

Caminin giriş duvarına ve bitişiğine yapılmış mekânlar. (Resim 49)

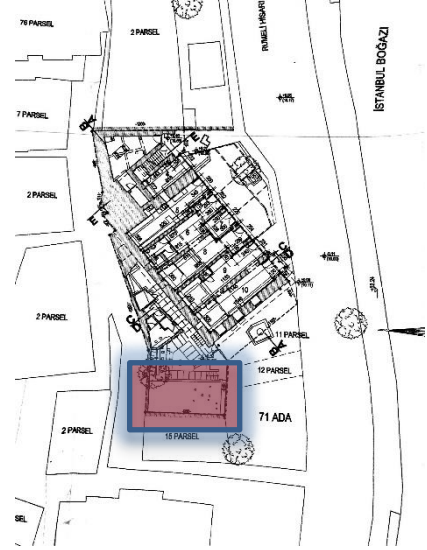

Resim 49- 3.5.2. Sahil tarafında ve giriş bölümünde bulunan eğlence mekânların camiye etkisini gösteren fotoğraflar

3.6. Hacı Kemalettin Camii

3.6.1. Caminin Tarihi ve Özellikleri

Hacı Kemalettin Camii 1743’de Osmanlı Padişahlarından Sultan I. Mahmut tarafından inşa ettirilmiştir. Çeşitli kaynaklarda Rumeli Hisarı’na olan yakınlığı sebebiyle Hisar Camii denilebilmektedir. Ayrıca Çarşı Camii, İskele camii olarak da adı geçer. Caminin adı olan Hacı Kemalettin hakkında ise herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır. Güney cephesinde ki hazirede ailesi ile beraber medfundur. (Resim 50) 1743’de mescit olarak yapılmış olan yapı camiye çevrilmiştir. (İnalçık 199 s.183)

Resim 50- 3.6.1.Güney Cephesindeki Hazire.

Hisardaki otağ kapısından çekilen fotoğrafta (Resim 51) iskele Hacı Kemalettin mescidinin minaresi gözükmektedir. duvarları taş ve tuğla çatısı ahşap, minaresi ise klasik üslupta yapılmıştır. Minarenin külahla birleştiği konumda çelenk motifleri var,

Resim 51- 3.6.1. 1890 Tarihli Fotoğraf (Sinan Genim Arşivi)

alem ise yerinden oynamış vaziyettedir. Deniz kıyısında mescide kadar uzanan meydan bulunmaktadır. Hisar Çarşısı bu çevre de oluşmuştur (Genim 2011 s. 496).

Caminin etrafında olan çarşıda kendi kaleme aldığı anılarında Hagop Mintzuri'nin bir fırını bulunmaktadır. Bazı zamanlarda iskeleye yürüdüğünden bahsettikten sonra dükkânların azlığını da şu cümlelerle ifade etmektedir; *“Fırının bitişi yani sağımız bakkaldı. Solumuz yine bitişiğimiz bir lokanta idi onun yanı kahvehaneydi bizim çarşımız bu dört dükkânda”* (Mintzuri 1993 s.113)

Şimdilerde bu çarşıdan eser kalmamış yapılaşma ve eğlence mekânları nadir de olsa yamaçlarda kurulurken sahil aksında yoğunluk göstermektedir. Zira caminin de zemin katı restoran olarak kullanılmaktadır. Dar bir girişten ve bir kot merdiven çıkılarak ulaşılan caminin son cemaat yeri bulunmamaktadır.

71 Ada 3.4.5.6.7.8.9.10.11.15. Parsellerde bulunan camii, kare planlı ve fevkani şeklinde yapılmıştır. Ancak zamanla eklemelerle dikdörtgen plana çevrilmiştir. Günümüzde eğlence mekânı olarak kullanılan Zemin katı yapıldığı tarihte de ticari faaliyet amacıyla kullanıldığı düşünülmektedir. Giriş kapısı sahil aksında bulunan caminin ayrıca kadınlar mahfilinden de bir çıkışı bulunmaktadır. Bu kapı camiye gelenlere açık olmamakla beraber Din görevlisinin evine giden yol olarak kullanılmaktadır.

Caminin içerisinde birçok süsleme ve işleme mevcuttur. Ayrıca pencerelerde vitray kullanılması aydınlatmanın daha renkli olmasını sağlamıştır.(Resim 52) Altı ahşap dikmeye oturtulmuş kadınlar mahfilinin döşemesi de ahşaptır. Bu mahfil caminin ana malzemesi olan taş ve tuğladan farklı dış cephesiyle beraber ahşap malzeme ile yapıldığından dönem eki olarak değerlendirilmektedir.

Resim 52- 3.6.1. Vitraylı Pencereler.

Resim 53- 3.6.1. Caminin Taç Kapıda bulunan kitabe.

Caminin kitabesi (Resim 53) Altı sıra ve üçer bölümden oluşmaktadır. Osmanlı Türkçesi ile;

1- Padişah-ı yemmi himem Sultan-ı Bâlâ menzilet – Saff der ve dada ver ve İskender sami mekan – ol imam-ı mülk ve millet padişah-ı âlemin.

2- Ber vücudu yümnle afaka verdi zib-ü şan – Eyleyüb ihya li veçhi hakk nice hayr-ı cezil – Sima beri bu vala Cami-i kuds astan.

3- Tarh-ı dil-keş çün minel bab-ı ilel mihrab kim – Bir gören sabaş ile didi ki dil cü hüsn-ü aan – Lami envar-ı her cam billur ruzeni.

4- Ruşena efzayı mah oldu çu mihr-i asman – Erkaü v'escüdü vağbüdü kalk ter – Tâkına ihlas ile yazdı dua edip herman.

5- Hak hatasız ede daim ol cihan banın felek – Hükümünü icra ede ta ki dura bu asman – Nimeta tarih olur her mısra-ı bi riyebe-i şekk.

6- O bihin-i hayr-ı nev- icada aya- muciz beyan – Zirinde pür Güher fass-ı mekin oldu hemin – Cami-i vala-ı sultan zaman-ı Mahmud Han

Günümüz Türkçesi ile;

1- Yüksek iradenin denizi olan padişah, yücelikler menziline sultanıdır. – Düşman saflarını yaran yiğit, adaletli ve İskender gibi yüce makam sahibidir. – O vatan ve milletin önderi, âlemin Padişahıdır.

2- Onun yüksek varlığı ufuklara süs ve şan verdi – O Allah rızası için birçok eser yaptı ve nice güzel hayırlar vücuda getirdi – Onun yüce varlığı bunun gibi nice yüksek ve kutsi mabedi de var etti.

3- Kapısından mihrabına kadar her tarafı süslü ve gönül çeken anıt gibidir. – O eseri görenler dedi ki, gönül çeken bir güzelliğe sahiptir. – her camından nurlar fışkıran billur pencereler.

4- O gökyüzündeki güneş misali fezayı aydınlatan ay oldu – O rükû ediniz ve ibadet ediniz emrini yazan kalem gibidir – O kemerine dua edip ihlas ile yazdı.

5- O cihanın bekçisi olan padişahın Allah daim hatasız eyleye – Bu gökyüzü yerinde durduğu müddetçe sonsuza dek ayakta kala – Ey nimet! Her mısra şeksiz şüphesiz birçok güzellikler içerir.

6- O yeni icat olmuş hayır ve güzellikler birçok mucizeleri beyan etmektedir – Altında cevher ve yüzük taşı ile dolu mekan olup uğur getirmektedir – Sultan Mahmud zamanında yapılan bu yüce Cami.

3.6.2. Koruma Sorunları

Caminin yapısal formunda tarihi fotoğraflarına baktığımızda çeşitli değişiklikler gözükmemektedir. Bunlardan ilki giriş bölümünde ki ahşap eklentidir. Zamanla değişen yerleşimle camiye ulaşımı farklı akstan vermek amacıyla yapıldığı düşünülmektedir. Ayrıca bu eklentinin caminin kadınlar mahfili ve din görevlisi lojmanı için yapıldığı gözükmemektedir.(Resim 54) Bu değişikliğe bağlı olarak kare plana bağlı kırma çatısı tepe mahyasında birleşiyorken genişletilmiş alanla çatı yüzeyleri bir noktada birleşmemiştir. Dolayısıyla orantısız bir çatı varken günümüze daha basık ve orantısız bir çatı ulaşmıştır.

Resim 54- 3.6.2. Caminin Sahil Aksıdan Görünümü (SGA).

Zemin kotunda bulunan eğlence mekânının tabela ve güneşlikleri camiye zarar vermektedir. Kible ciheti doğu cephesine nisbetle daha sadedir. Eğlence mekânının kullandığı zemin kotunda ki üç pencerenin, kullanılan ocak için doğalgaz borusu çıkışı yapılmış olması hem tehlike hem de estetik açıdan kötü bir görünüm sağlamaktadır. (Resim 55) Bununla beraber mekâna ait havalandırma kanalları ibadetin huşu ile yapılmasını engelleyici ses çıkartmakta ve caminin duvarlarına monte edilmiş durumda gözükmemektedir. Klimanın aparatı da dış tarafta depo amacıyla kullanılan metruk yapının düz çatısının üzerine konmuştur.

Resim 55- 3.6.2. Caminin Boğaz Cihetinden ve Batı tarafından Görünümü.

Mahfilin harim bölümüyle ayıran kısmında çatıyı taşıyan ana kirişte (Resim 56) ahşabın çalışma prensibine dayalı eğilmeler ve bu sebeple boya dökülmeleri mevcuttur. Ayrıca bu kirişin olduğu sınır caminin eklemeye yapılmadan önceki kare planı oluşturduğu düşünülmektedir.

Resim 56- 3.6.2. Ahşap Kiriş.

Resim 57- 3.6.2. Caminin Rutubetli bölümleri.

Camiye giriş, deniz kotundan üste çıkmak suretiyle konumlandırılmıştır. Kapının etrafında ki eskimeler ve içerideki merdiven korkuluğun alt tarafında çarpmalara bağlı sıva dökülmeleri mevcuttur.

Yalı camilerinin problemlerinden biri de rutubettir. Caminin girişinde asılı levhaya göre 22 yıl önce (1997) tadilat edilmiş olması bu nemlenme ve dökülmeleri olağanlaştırmaktadır. (Resim 57) Diğer camilerin tamamında din görevlisi olarak atanan imamların odaları harim kısmının aksi istikametinde iken Hacı Kemalettin Caminde kible tarafındaki vaaz kürsüsünün yan tarafındadır. (Resim 58) Bu bölümün içerisinde ki arapça yazılara istinaden hünkar mahfili olduğu görülmektedir.

Resim 58- 3.6.2. İmam Odasının Dıştan ve İçten görünümü.

Caminin yolun iç kısmında bulunan giriş bölümü. (Resim 59)

Resim 59- 3.6.2. Eğlence Mekânlarının aralarından Camiye Giriş Bölümü.

Isınmayı sağlayan radyatörlere bağlı kombinin cami hariminin içerisine yapılması ve klimanın gizlenmemesi gibi problemler gözükmektedir. (Resim 60)

Resim 60- 3.6.2. Batı Cephesinden Caminin İç Görünümü.

Kadınlar mahfiline çıkarken ki eskime ve yıpranmalar. (Resim 61)

Resim 61- 3.6.2. Caminin Çeşitli Bölümlerinde ki Doğal ve Kullanıma Bağlı Eskimeler.

3.7. Yalı Camilerinin Ortak Koruma Sorunları

Camiler, eski zamanlardan itibaren sadece beş vakit namaz için değil cenaze, dini nikâh, toplanma ve buluşma gibi birçok amaç için kullanılan mekânlar olmuştur. Dolayısıyla insanların gün içerisinde çeşitli sebeplerle sürekli olarak kullandığı bu yapılar bir takım bozulmalara maruz kalsa da mimari bütünlüğünü çok fazla etkilememiştir. İnsan kullanımı ile birlikte birçok iklimsel faktörlerden de etkilenir, bu sebeple incelenen camilerin bozulma sebeplerini “İç Nedenler” ve “Dış Nedenler” olarak iki kısma ayırabiliriz. (Ahunbay 2007 s.38)

İç Nedenler

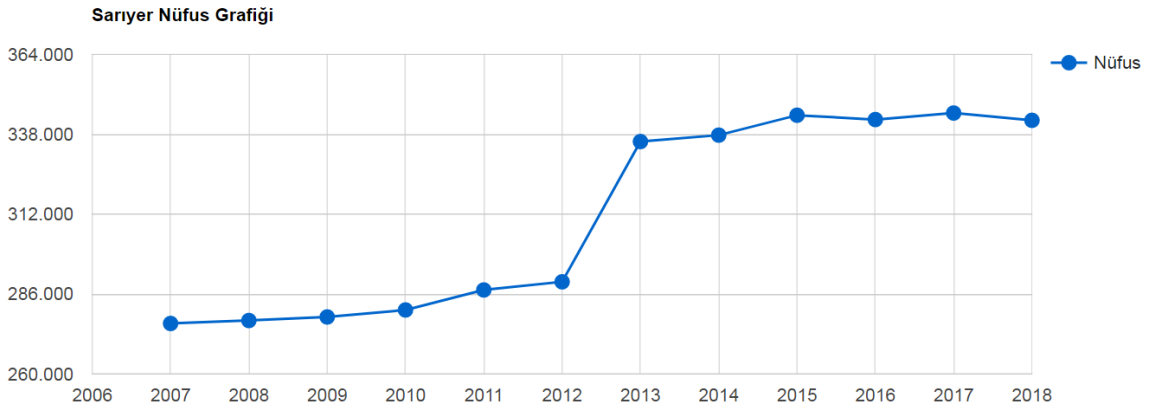
Araştırma kapsamında incelemiş olduğumuz Sarıyer de bulunan yalı camileri, günümüzde de işlevlerini sürdürmektedir. *Bulunduğu konum sebebiyle ortaya çıkan hasarlar, topografya özellikleri, taşıyıcı tasarımındaki eksiklikler, yapı malzemesinin hem hatalı kullanımı hem yanlış seçimi ve kötü işçilik iç nedenler başlığı altında incelenecektir.*

Yapının bulunduğu konum yamaç, dere yatağı gibi yapımı ve ulaşımı zor olan yerlerde ise iklime bağlı sebeplerden daha fazla etkilenebilir. İncelenen camilerin tamamı boğaz kıyısında olmasından dolayı rüzgârdan yıpranmalarını görmek mümkündür. Topografya özellikleri cihetinden değerlendirildiğinde zeminden kaynaklı çatlamlar ve toprağa gömülmeler gözlemlenmemiştir. Zira tarihçe bölümünde bahsedildiği üzere Sarıyer Maden bölgesi olduğundan zemini oldukça sağlamdır. Bölgede yapılan camiler genellikle küçük ve basit yapıları olduğundan taşıyıcı problemi ile karşılaşılmamıştır.

Dış Nedenler

Doğanın uzun seneler yapıya verdiği zararlar, ne zaman geleceği bilinmeyen tayfun, deprem, toprak kayması gibi Afetler yapıya zarar verebilir. Terk, Kötü Kullanım ve Kötü onarımlar, Savaş dönemleri, Yangınlar, Vandalizm, Hava kirliliği, Turizm, Bayındırlık etkinlikleri ve Trafik gibi durumlar dış nedenler olarak değerlendirilir.

Sarıyer, birçok doğal güzelliğiyle sayfiye yeri olma özelliğinden ötürü İstanbul'un arka bahçesi niteliğindedir. Yerli turizmin çok fazla olması bölgede eğlence mekânlarının da artışına sebep olmuştur. Bunun yanında bayındırlık faaliyetleriyle de nüfus artışı olduktan sonra yapılardaki bozulmalara hız kazandırmıştır.

Tablo 2- 3.7. Sarıyer'in 2007 den itibaren nüfus Artışı (Url-15)

Sarıyer'in artan nüfus hareketiyle birlikte sahil aksında trafik fazlaşmıştır. Bu sebeple 1956, 1988, 2011 ve 2014 yıllarında Sarıyer'de sahiyolu çalışmaları yapılmıştır. (Url-16) Dönemsel olarak yapılan sahil genişletme çalışmaları hem yapılma esnasında hem de üzerinden geçen arabaların titreşimiyle yapılara zarar vermektedir.

Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa ve Ali kethüda Caminin minare külahları yapıldıkları tarihlerde klasik Osmanlı mimari örneği olan sivri külah iken, sonrasında kıvrımlı ve daha kısa olmak suretiyle barok mimari üslubuna çevrilmiştir. (Resim 62)

Resim 62- 3.7. Ali Pertev (Hammam) Camisinin ve Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa Camii'nin Günümüz ve Tarihi Fotoğraflarını Göstermektedir. (Sinan Genim Arşivi)

Günümüzde yapılan sivil mimari örneklerinden olan apartman; ısı kaybını engellemek için genellikle sıvanır. Camilerin gündelik olarak kullanımı kısa süreli olduğundan mantolama ihtiyacı duyulmayabilir. Zira yığma taş tekniğiyle yapılıyor olması kendiliğinden yalıtımı (izolasyonu) sağlamaktadır. Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa Cami'sinin tarihi fotoğraflarından yığma taş ile yapıldığı görülmektedir. Bu cihetten Ali Pertev (Hammam) camii ile benzerlik göstermektedir. (Şekil 70)

Caminin iç mekânında sonradan eklenen bölümler açısından da benzerlik göstermektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden alınan kaynaklara göre Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa, Ali Pertek ve Hacı Kemalettin Camilerinin kadınlar mahfili sonradan eklenmiştir. (Resim 63)

Resim 63- 3.7 Sonradan Eklenmiş Mahfillerin Görünüşü

İncelenen Camilerde görülen ortak koruma sorunlarından biri de etrafında bulunan eğlence mekânlarının ve ticarethanelerin yapıya vermiş oldukları zarardır. Şekil 64’ de görüldüğü üzere Ali Pertek Cami’nin Boğaziçi’ne hâkim her cephesinde ticarethaneler bulunup camiye yapısal zararlar vermektedir.

Resim 64- 3.7 Eğlence Mekânlarının Camilerle Olan Yapılaşma Sorunsalı

Hacı Kemalettin ve Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa Camilerinde de etrafında bulunan ticarethanelerin vermiş olduğu zararlar görölmektedir. (Şekil 65)

Resim 65- 3.7 Eğlence Mekânlarının Camilerle Olan Yapılaşma Sorunsalı

4. SONUÇ: KORUMA ÖNERİLERİ

Araştırma kapsamında olan camilerin önce tekil, devamında ortak sorunlarını inceledikten sonra koruma önerileri ve uygulamalar şu şekilde sıralanmıştır.

Camilerin bulunduğu konum itibari ile rüzgâr rutubet ve güneş etkilerini direkt aldıklarından, caminin boğaz cephesinde bulunan taşın sağlam, ahşap ile yapılmış dönem ekinin daha fazla yıprandığı tesbit edilmiştir. Emirgan Hamid-i Evvel ve Hacı Kemalettin Cami kesme taş ile yapılmıştır. Emirgan Camisinin hünkâr kasrı, Hacı Kemalettin Camisinin de kadınlar mahfili ve lojmanı ahşap malzemeyle sonradan eklenmiştir. Venedik Tüzüğü'nün 13. maddesiyle böyle durumların olabileceğini ve yapıya zarar vermeden eklemelerin yapılabileceğini görmekteyiz. Camilerin yapısal anlamda doğan genişletme ihtiyaçlarını, caminin yapıldığı malzeme ile aynı malzemedan (dönem ekinin belli olması amacıyla farklı taş cinsi olabilir) kullanmak doğal etkenlere karşı malzemelerin eskime sürelerini eşit kılabilir ve ahşap olan kısmının daha hızlı tahrip olmasının önüne geçilmiş olur.

Kare planlı olarak yapılan camilerde genişletme çalışması yapıldığında çatı formu da bozulmaktadır. (Resim 66) Tek noktada birleşen mahya, kubbe etkisi oluşturuyorken yapılan genişletmeyle bu etki günümüze ulaşmamıştır.

Resim 66- 4 Çatı formunun Farklılıklarını Gösteren Günümüz ve Tarihi Fotoğrafi. (Sinan Genim Arşivi)

Genişletme alışması yapıldıktan sonra mahya noktasının daha st noktada yapılması bu durumu üzebilir.

Arşiv kaynaklarından edindiğimiz bilgilere göre camilerin i mekânında ihtiyaa göre sonradan kadınlar mahfili yapılmıştır. Kaptan-1 Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa, Ali Pertek ve Hacı Kemalettin Camilerini bu duruma örnek gösterilebilir. Cezayirli Gazi Hasan Paşa Caminin genişletilmesi ile beraber yapılan kadınlar mahfilinin betonarme olması, doğru bir uygulama olmamakla birlikte sonradan düzeltilmesi de aşşaba göre daha meşakkatlidir. Camilerin içerisinde yapılacak olan yapısal değişikliklerin aşşap ile yapılması savunulmaktadır. İhtiyaç nedeni ile yapılan değişikliklerin hafif ve kolay uygulanabilir aşşapla yapılması, yapının orijinal haline döndürüldüğünde yapıya titreşim açısından daha az hasar vermesini de sağlamaktadır. Bu titreşim günümüzde genişletilen sahil yolu ile günlük olarak üzerinden geçen araçlar tarafından zaten camiye zarar vermektedir.

Yapısal eskimelerin ilgili kurum ve kuruluşlarca takip edilmemesi; kâgir olarak yapılan camilerin cepheleri geçirdiği restorasyonlarda bilinçsiz bir biçimde cephelerinin sıva yapılmasına neden olmuştur. Caminin doğal malzemesi olan taşı sıva ile gizlemek konservasyon etkisi ile yapısal olarak zarar vermekle beraber estetik açıdan da diğer camilerle karşılaştırdığımızda daha niteliksiz bir görüntü oluşturmaktadır. 1964 Mayıs tarihli Venedik Tüzüğü'nin 5. Maddesi² gereğince mevcut malzemenin korunması ve yapıldığı şekliyle restore edilmesi desteklenmektedir.

Yapılan saha araştırması ile camilerin bulunduğu konum boğaz aksında eğlence mekânları ile i-içe olduğu görülmüştür Ali Kethüda ve Emirgan camilerinde eğlence mekânları caminin etrafında konumlanırken diğer incelenen camilerde daha bütünleşik olup yapıya çeşitli zararlar verdiği tesbit

² Anıtların korunması toplumsal amaç için kullanılmakla kolaylaştırılabilir. Bunu yaparken planı ya da bezemeleri değiştirilmemelidir. Bu plan sınırları içerisinde kolaylaştırmak için gerekli olan değişiklikler tasarlanabilir. (Ahunbay 2007 s.150)

edilmiştir. Hacı Kemalettin caminin zemin katında bulunan eğlence mekânının kullandığı doğalgaz ve havalandırma kanalları yapının sadece arka cephesinde değil bütün cephelerine çeşitli zararlar vermiştir. Korumayla ilgili uluslararası tüzüklerden 1931 Carta Del Restauro'nun 6. Maddesine³ göre Anıta olduğu kadar çevresine de saygılı olunmalı. Yapının çevresinde rahatsız edici eklemelerden uzak tutulması gerektiği yazılıdır. Dolayısıyla hasarların engellenmesi için sorumlu kurumların kontrollerinin sıklıkla devam etmesi ve yapıya verilen hasar devam ediyor ise uzaklaştırılması gerekmektedir.

Camilerdeki yapısal koruma problemlerinin oluşmasında; resmi kontrollerin sıkı olmayışı ve mahfil, lojman ve abdesthane genişletme çalışmaları gibi ihtiyaçların cami dernekleri tarafından giderilmesi etkili olmuştur. Günümüzde yapılacak olan restorasyonların Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yönetilerek ve kontrolleri sağlanarak daha doğru restorasyonlar yapılması sağlanmalıdır. Ayrıca caminin içerisinde ki yapıya zarar verecek; duvarlara çivi çakılması, ahşab kapılara ilan yapıştırılması gibi tahribat yapılmaması için Diyanet İşleri Başkanlığı konunun önemini anlatan bilgilendirmeler yapılabilir.

Yaşamımızı sürdürdüğümüz şehirlerde semtlerde mahallelerde, birçok gereksinime ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaçların giderilmesinde, yapıların sadece bina olarak değil tarihi bir belge olduğunu unutmadan hareket etmek gerekmektedir. Bu hassasiyetin küçük yaşlarda ailede ve okulda verilmesi tarihi mirasımızı koruma ile alakalı önemli yol kat edilmesine yardımcı olacaktır. Bu bilinç sayesinde rant için tarihi mirasımızın etrafında yükselmekte olan niteliksiz yapıların bir nebze olsun önüne geçilmesi sağlanabilir.

³ Anıtın çevresine de anıta olduğu kadar saygılı olunmalıdır. Çevresinin rahatsız edici yapılarla sarılmasına engel olunmalıdır. (Ahunbay 2007 s.148)

KAYNAKÇA

Ahunbay Z. (2007) “Tarihi Çevre Korma ve Restorasyon” YEM Yayınları s.38-148-150

Aksel, A. (1993) Sarıyer İlçesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomi ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, Cilt 6, s.468

Alus S.M. (1994) İstanbul yazıları haz: Erol Şadi Erdinç, Faruk Ilıkan İBB Yayınları s.44

Aysu Ç. (1993) Sarıyer, “Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi” Türkiye Ekonomi ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, Cilt 6, s. 466

Ayvarsarayî H, Sâtı A, Besim S. (2001) “Hadikat’ül Cevâmi – İstanbul Camileri Diğer Dini – Sivil Mimari Yapılar” İşaret Yayınları s: 547-548-540

Banoğlu A.N. (2007). “Tarihi ve Efsaneleriyle İstanbul Semtleri”, Selis yayınları, s: 129

Berberoğlu N, Kaya M. (2011). “ İstanbul’un 100 Camisi” (İstanbul’un Yüzleri Serisi), İ.B.B. Kültür A.Ş. Yayınları s: 60,26

Demirsar B. (1994) Emirgan Maddesi “Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi” Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları Cilt-1, s: 169

Dişören E. (1994) Hammam Camii Maddesi “Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi” Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları Cilt-2, s: 536

Egemen A. (1993) “ İstanbul’un Çeşme Ve Sebilleri ” Arıtan Yayınları s: 26

- Eldem Sedat H.** (1984) “Türk Evi” İstanbul Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma yayınları, II. Cilt s: 198
- Eldem Edhem H.** (1933) “ Camilerimiz” İstanbul Kanaat Kütüphanesi Yayınları
- Elmas E.** (2007) (**Deutsches Syndikat Haritaları**, 1913. Atatürk Kitaplığı, İstanbul) “Sarıyer Merkez Mahallesi Avcı Mehmet Paşa Yalısı Restorasyon Projesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. s: 71
- Eruz F.** (2013) Yalı Maddesi “Diyanet İslam Ansiklopedisi” Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları maddesi cilt 43 s: 301
- Evren B.** (2010). “Seyyahların Gözüyle Semt Semt İstanbul” Novartis Yayınları s: 118-152
- Eyice S.** (1991) Ayazma “Diyanet İslam Ansiklopedisi” Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları cilt 4 s: 229
- Genim M.S.** (2011) “Konstantiniyye’den İstanbul’a XIX. Yüzyıl Ortalarından XX. Yüzyıla Boğaziçi’nin Rumeli Yakası Fotoğrafları.” İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları s: 817-727-721-715 – 529-496
- Gökbilgin M.T.** (1992) Boğaziçi maddesi “Diyanet İslam Ansiklopedisi” Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları cilt 6 s: 255
- Gyllius P.** (2000) İstanbul Boğazı çev: Erendiz Özbayoğlu, Eren yayıncılık s: 139
- Kahraman S.A, Dağlı Y.** (2006) “Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi - İstanbul” 1. Cilt 1. Kitap Yapı Kredi Yayınları s: 419-420

Mazak A. (2008) “Dersaadetin Sayfiye Semti Sarıyer” Sarıyer Belediyesi Yayınları S: 20-45

Mintzuri H. (1993) “ İstanbul Anıları 1897” Ermeniceden Çeviren: Silva Kuyumcuyan. Aras Yayınları s: 113

İnalçık H. ve Dig. (1999) “Osmanlı Ansiklopedisi” 12. Cilt “Hanedan” Yeni Türkiye Yayınları s. 128-176-183-188-193-183

İnciciyan G.V (2014) “Boğaziçi Sayfiyeleri” Eren yayınları s: 49-137-138

İşli Nedred E. (2002) “ İstanbul’un Mahalle İsimlerine Ait Kaynak ve 1876-77 Tarihli Esam-ı Mahallat” Tarih Vakfı Yayınları İstanbul – Ocak 2002 Sayı 40 s. 71-77

Şehsuvaroğlu H. Y. (1986) “Boğaziçi’ne Dair” İstanbul Türkiye Turing Ve Otomobil Kurumu yayınları s. 115

Türkiye Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (Şekil 1) Birleştirilmiş iki haritanın kodu: HRT h 02089-00001, HRT h 02089-00002

Türkiye Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (Şekil 3) Birleştirilmiş iki haritanın kodu: kod: HRT h 00682-00001, HRT h 00682-00002

Okçuoğlu T. (1994) “Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi” Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları Cilt-1, s: 194

Özdeniz E. (1995) “İstanbul’daki Kaptan-ı Derya Çeşmeleri ve Sebilleri” Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Kültür Yayınları San’at Eserleri Dizisi No:4 s.230-231-232

Öz Tahsin. (1964) “İstanbul Camileri” Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Yayınları

Çevrimiçi Kaynaklar

Url-1:

www.google.com/maps/place/Sar%C4%B1yer%2F%C4%B0stanbul/@41.1745735,28.9945727,12z/data=!4m5!3m4!1s0x409fe02232a852d7:0x3a86cad07b1a4ec4!8m2!3d41.1814742!4d29.0385466 Erişim Tarihi: 12.10.2018

Url-2: < <http://envanter.gov.tr/anit/index/galeri/41228?page=3>> Erişim Tarihi: 15.12.2018

Url-3 < www.eskiistanbul.net/161/sariyer-ali-kethuda-camii > Erişim Tarihi: 15.12.2018

Url-4 < http://www.degisti.com/wp-content/uploads/2012/02/kaptan-i_derya_cezayirli_hasan_pasa_camii.jpg > Erişim tarihi: 10.01.2019

Url-5 < <http://envanter.gov.tr/anit/index/galeri/41573?page=3>> Erişim Tarihi: 10.01.2019

Url-6 < <http://www.immimarlik.com.tr/tr-TR/topkapi-sarayi-revan-kosku/3/7/10/20/0/0> > Erişim Tarihi: 06.02.2019

Url-7 < <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/erhan-afyoncu/2016/04/10/ermenistan-topraklari-turklerin-yurduydu> > Erişim Tarihi 06.02.2019

Url-8 < <http://kentrehberi.sariyer.bel.tr/> > Erişim tarihi: 07.02.2019

Url-9 < <https://www.gencyolcu.com/asrin-sahitlerinden-ali-pertek-camii-serif/> > Erişim Tarihi: 11.02.2019

Url-10 < <https://twitter.com/handanincimsgsu/status/943817582041354240> > Erişim Tarihi: 12.02.2019

Url-11 < <http://howtoistanbul.com/tr/the-emirgan-hamid-i-evvel-mosque/2528>

Erişim Tarihi: 15.02.2019

Url-12 < <http://dunyacamileri.blogspot.com/2011/05/emirgan-hamid-i-evvel-camii-istanbul.html> > Erişim Tarihi : 18.02.2019

Url-13 < <https://dunyacamileri.blogspot.com/2011/03/emirgan-hamid-i-evvel-cami.html?m=1> > Erişim Tarihi : 18.02.2019

Url-13 < <http://envanter.gov.tr/anit/index/detay/51135> > Erişim Tarihi: 04.03.2019.

Url-14 < <https://www.ilan.gov.tr/detay-vakiflar-genel-mudurlugu-yapim-ve-onarimlar-istanbul-ili-sariyer-ilcesi-haci-kemalettin-camii-ve-dukkanlari-2018-2019-2020-yili-uygulama-restorasyon-isi-491349.html> > Erişim Tarihi: 11.04.2019.

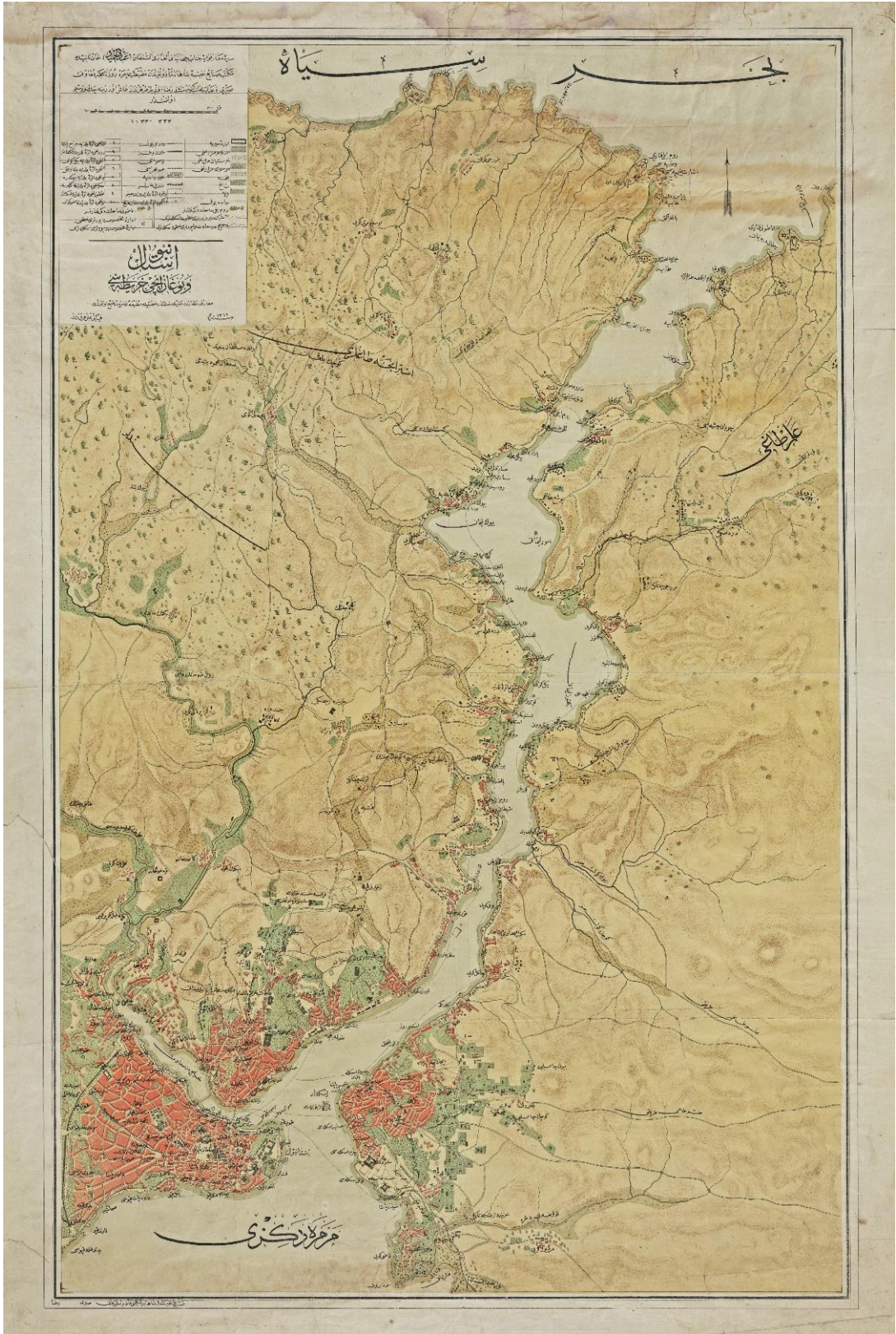
Url-15 < https://www.nufusu.com/ilce/sariyer_istanbul-nufusu > Erişim Tarihi 05.05.2019

Url-16 < <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/bogazimiza-kadar-doluyoruz-29757923> Erişim Tarihi: 05.05.2019

EKLER

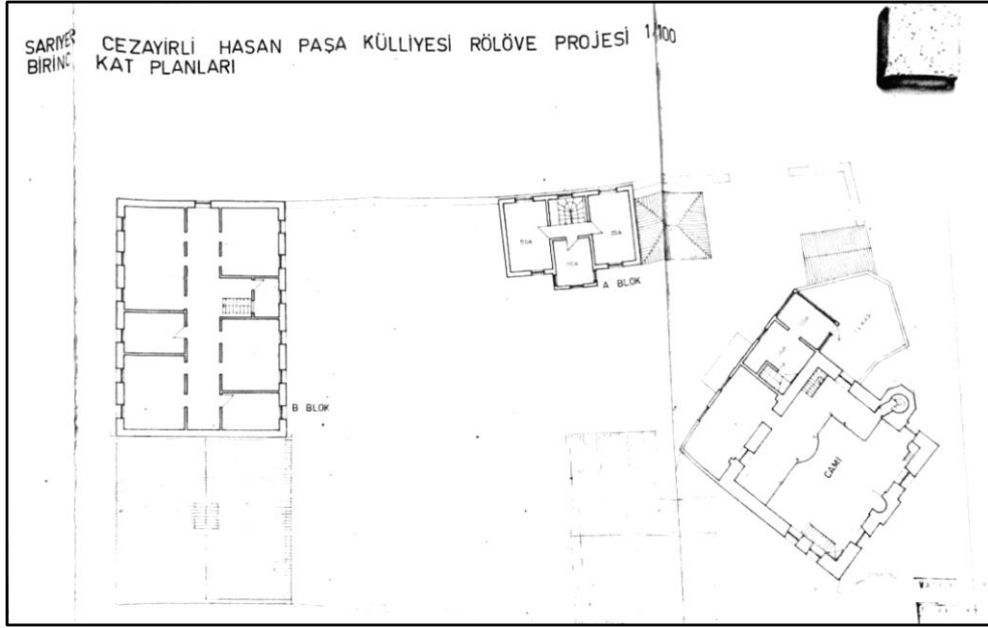

Harita 9- 6. Su ve Orman Haritasının tamamı (Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi)

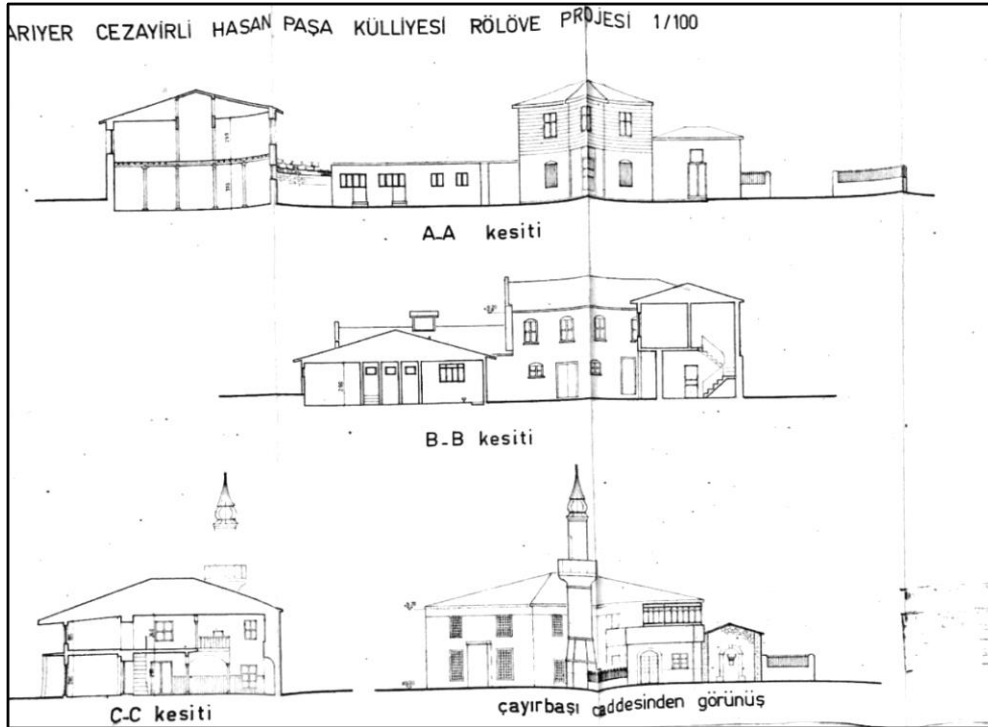

Harita 10- 6. İmar Haritasının tamamı (Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi)

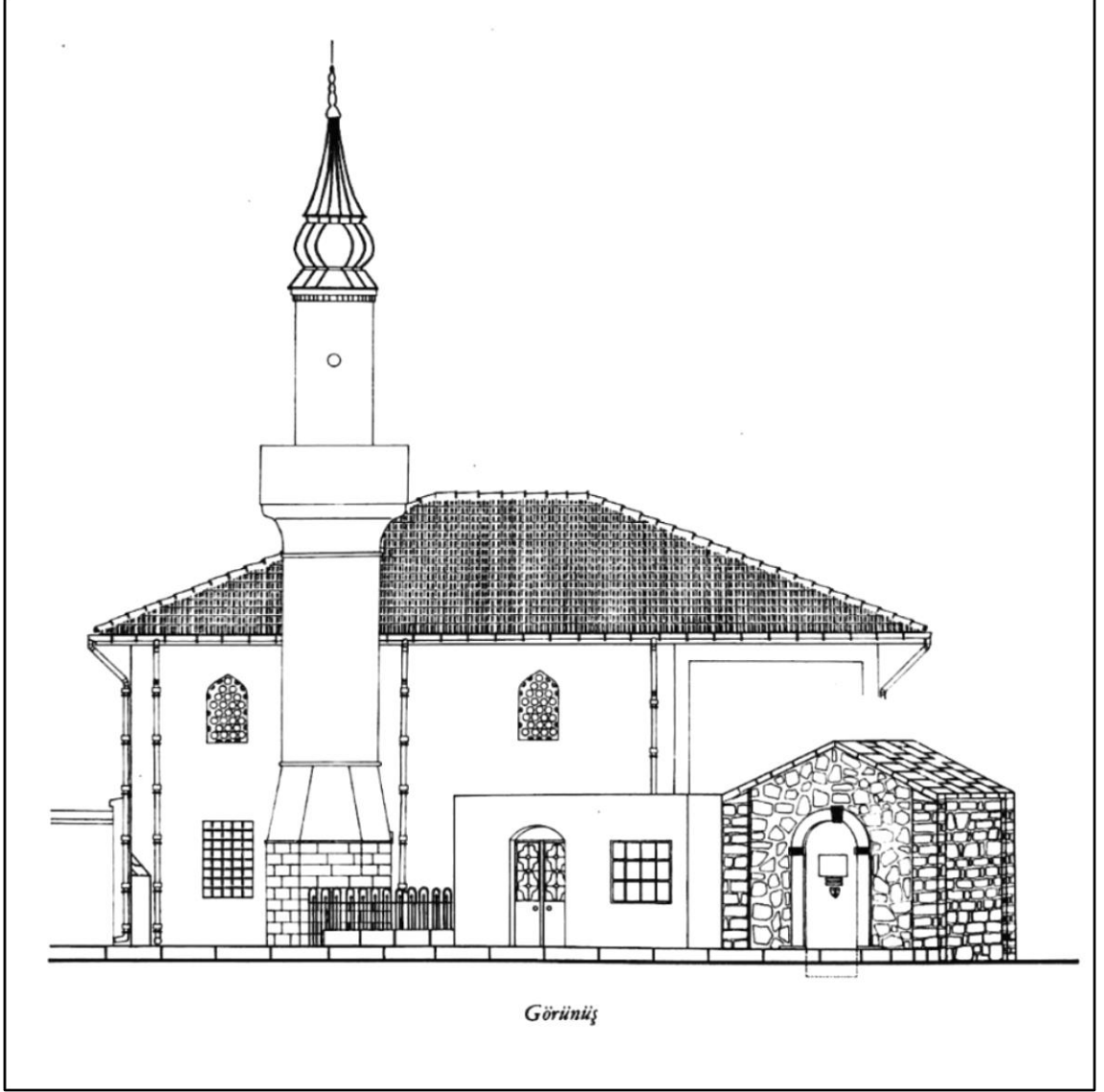
Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa Cami'nin 1972 tarihli tadilatına ait proje paftaları.

Resim 67- 6. Günümüze ulaşmamış B Blok Gözükmemektedir

Resim 68- 6. Tadilat Projesine Ait Kesit ve Görünüşler

Resim 69- 6. eőme İle Beraber Sahil Cephesinden Görünüşü. (Özdeniz 1995 s.232)

Emirgan Hamid-i Evvel Camii'ne ait iç ve dış mekan fotoğrafları.

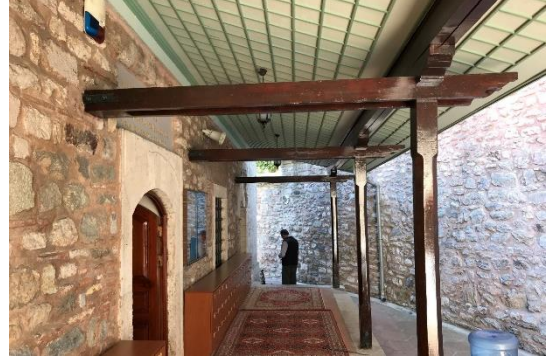
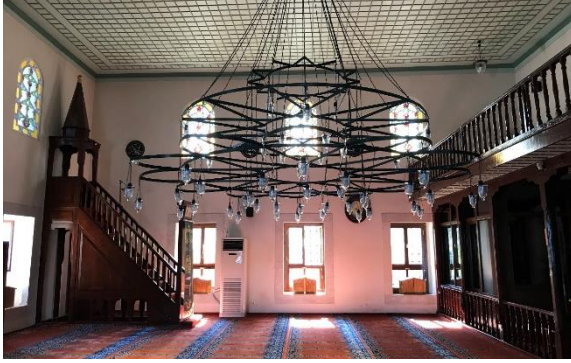

Resim 70- 6. Emirgan Camisine Ait İç Mekân fotoğrafları.

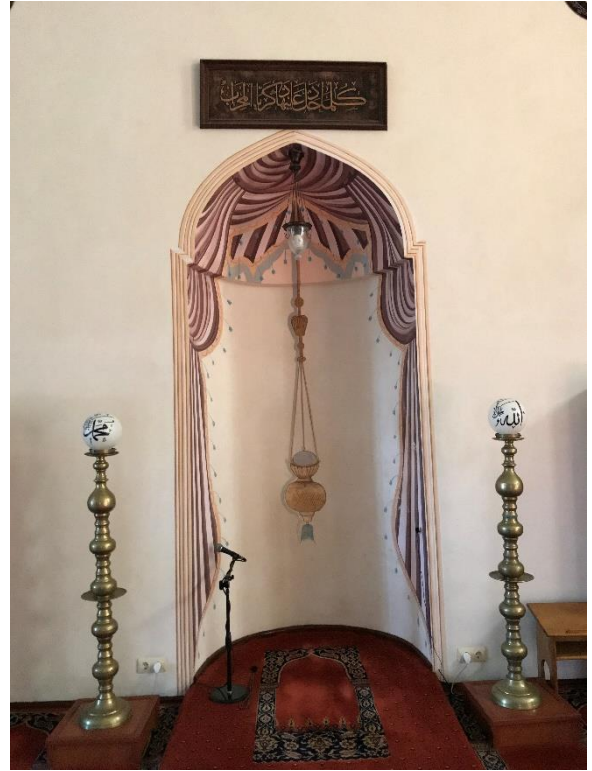

Resim 71- 6. Emirgan Camisine Ait İç Mekân fotoğrafları.

Ali Pertek (Hammam) Camii'ne ait iç ve dış mekan fotoğrafları

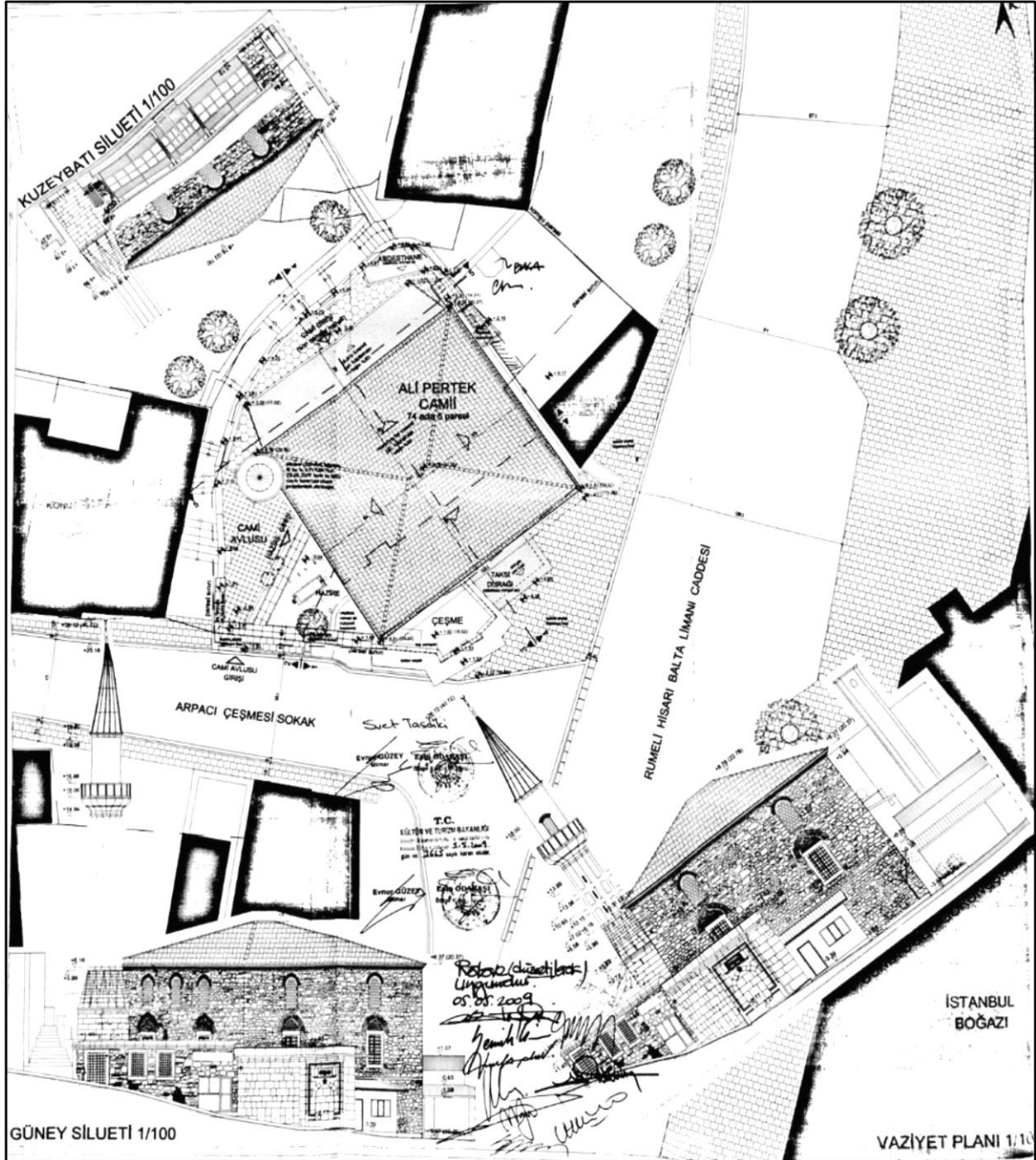

Resim 72- 6. Camiye Ait Fotoğraflar.

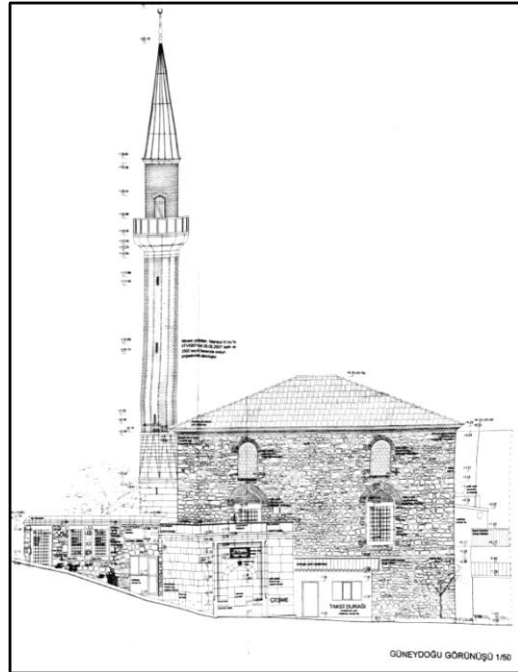
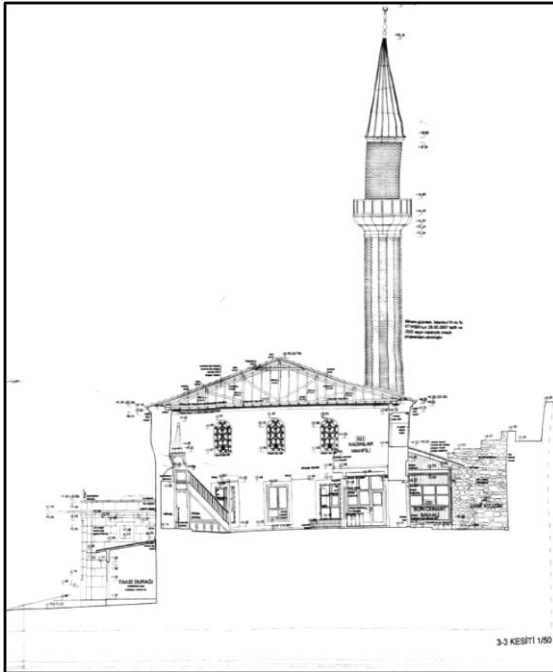

Resim 73- 6. Camiye Ait Fotoğraflar.

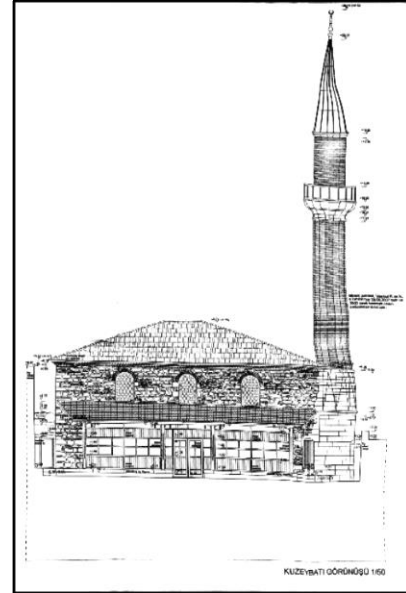
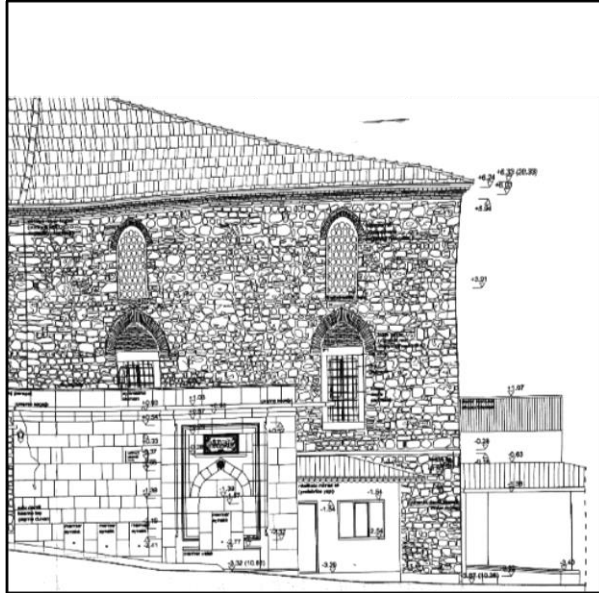
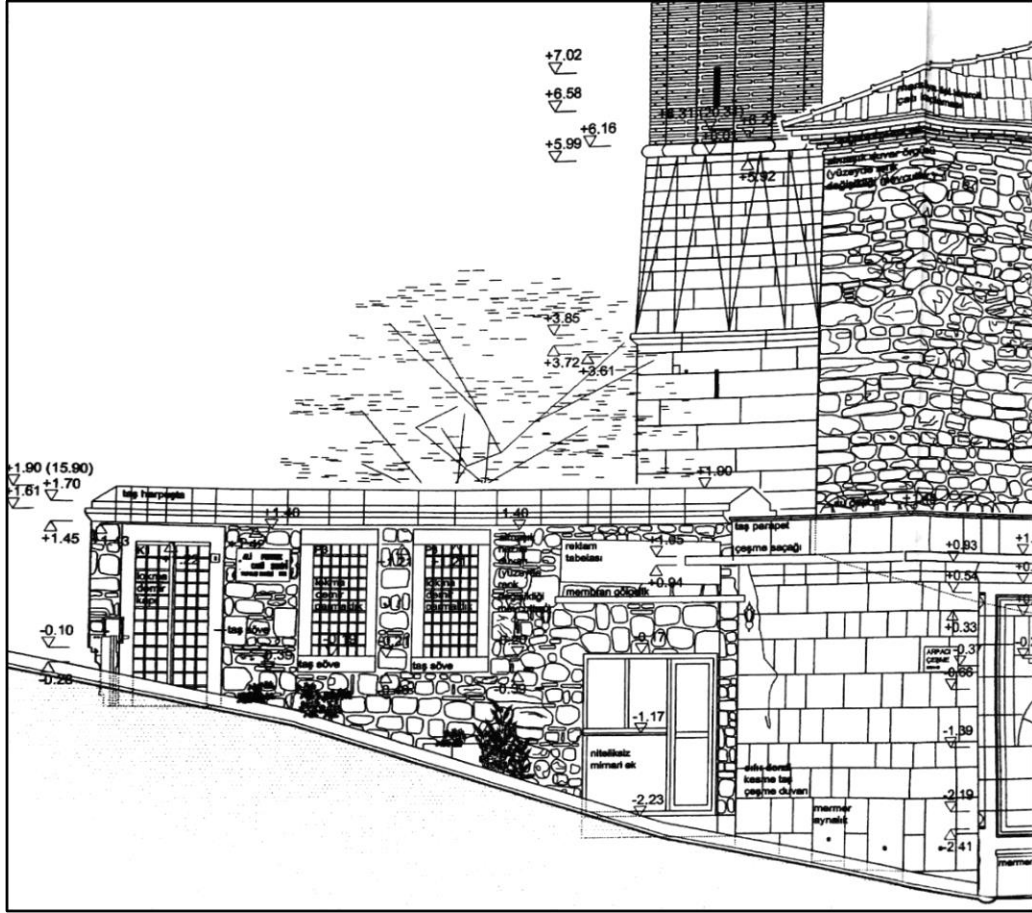
Ali Pertek (Hammam) Camisine ait Vakıflar Genel Müdürlüğünden alınan son yapılan restorasyona ait röleve çizimleri. (Resim 76)

Resim 74- 6. Vaziyet Planı (Vakıflar Genel Müdürlüğü)

Resim 75- 6. Caminin Tadilatına ait Kesitler ve Görünüşler. (Vakıflar Genel Müdürlüğü)

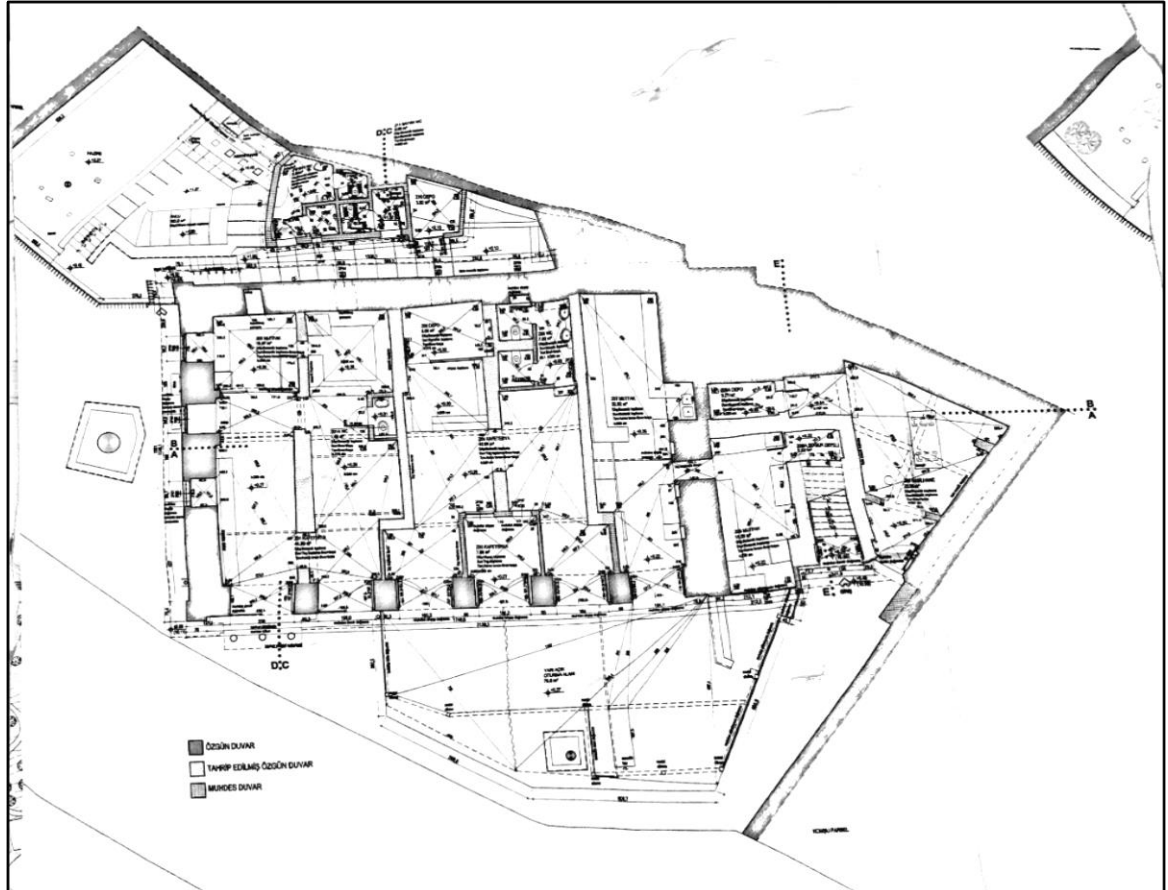
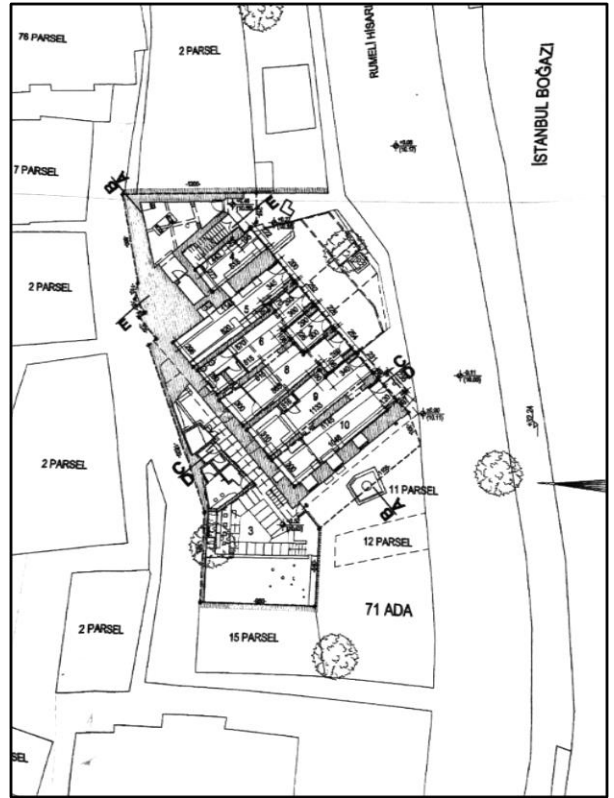
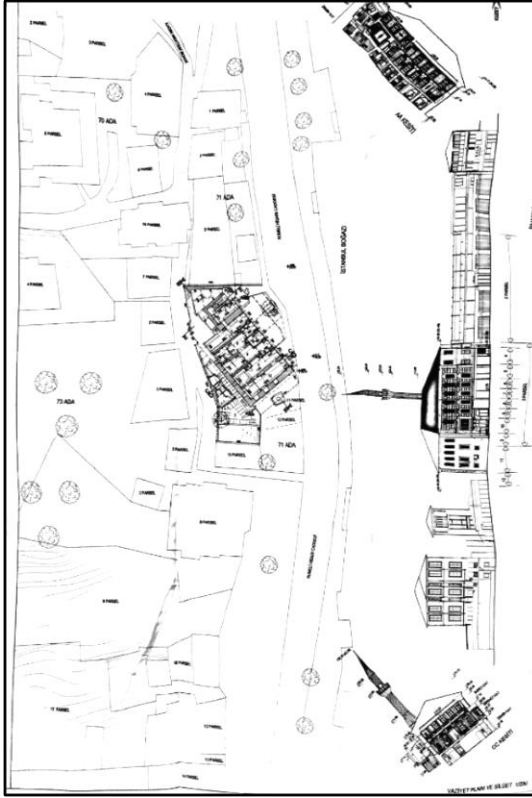

Resim 76- 6. Caminin Tadilatına ait Kesitler ve Görünüşler. (Vakıflar Genel Müdürlüğü)

Hacı Kemalettin Camisi

Resim 77- 6. Camiye Ait Fotoğraflar.

Resim 78- 6. Vaziyet Planı ve Kat Planları. (Vakıflar Genel Müdürlüğü)

- SON -